

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Πτυχιακή Εργασία

Η επίδραση των ζώων συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετική συμπεριφορά των παιδιών

Συγγραφέας

Τσιρώνη Μαρία

ΑΜ: 17079

Επιβλέπουσα:

Διονυσία Κονταξοπούλου

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2021

**UNIVERSITY OF WEST ATTICA SCHOOL OF
ADMINISTRATION, ECONOMICS & SOCIAL
SCIENCES DEPARTMENT OF EDUCATION
AND CARE IN EARLY CHILDHOOD**

DiplomaThesis

The effect of pets on stress and aggressive behavior in children

Studentname and surname:

Tsironi Maria

Registration Number: 17079

Supervisorname and surname:

Dionisia Kontaxopoulou

Athens, September 2021

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Η επίδραση των ζώων συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετική συμπεριφορά των παιδιών

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής συμπεριλαμβανομένου και του Εισηγητή

Η πτυχιακή εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική Επιτροπή

A/α	ΟΝΟΜΑΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	ΔΙΟΝΙΣΙΑ ΚΟΝΤΑΞΟΠΟΥΛΟΥ	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ	
2	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΕΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ	ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ	
3	ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΠΑΗΛΙΟΥ	ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ/ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Τσιρώνη Μαρία του Αθανασίου, με αριθμό μητρώου 17079 φοιτήτρια του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Σπουδών του Τμήματος Αγωγής και φροντίδας της πρώιμης παιδικής ηλικίας, δηλώνω υπεύθυνα ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της πτυχιακής/διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

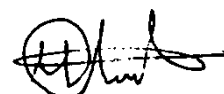
**Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή*

Ο/Η Δηλών/ούσα

ΤΣΙΡΩΝΗ ΜΑΡΙΑ

ΔΙΟΝΥΣΙΑ ΚΟΝΤΑΞΟΠΟΥΛΟΥ / ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΑ

Ψηφιακή Υπογραφή Επιβλέποντα

(Υπογραφή)

*** Σε εξαιρετικές περιπτώσεις και μετά από αιτιολόγηση και έγκριση του επιβλέποντα, προβλέπεται χρονικός περιορισμός πρόσβασης (embargo) 6-12 μήνες. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να υπογράψει ψηφιακά ο/η επιβλέπων/ουσα καθηγητής/τρια, για να γνωστοποιεί ότι είναι ενημερωμένος/η και συναινεί. Οι λόγοι χρονικού αποκλεισμού πρόσβασης περιγράφονται αναλυτικά στις πολιτικές του Ι.Α. (σελ. 6):**

https://www.uniwa.gr/wp-content/uploads/2021/01/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CC%81%CF%82_%CE%99%CE%B4%CF%81%CF%85%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CC%81_%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CC%81%CE%BF%CF%85_final.pdf

Copyright © Τσιρώνη Μαρία, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια, κα.Διονυσία Κονταξοπούλου για το ειλικρινές ενδιαφέρον και την αμέριστη συμπαράσταση που μου προσέφερε, χωρίς την βοήθεια και την καθοδήγηση της οποίας, δεν θα μπορούσα να υλοποιήσω την πτυχιακή μου εργασία.

Θα ήθελα, επίσης, να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους γονείς των παιδιών οι οποίοι διέθεσαν λίγο από τον πολύτιμο χρόνο τους για να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια μας και να βοηθήσουν στην διεξαγωγή της έρευνας, διότι χωρίς τη συμμετοχή τους η εργασία αυτή δεν θα υφίστατο.

Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς και τα αδέρφια μου για τη συμπαράσταση και την υπομονή τους.

Τέλος, ευχαριστώ όλους όσους με βοήθησαν με την διεξαγωγή της έρευνας

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	12
Abstract.....	13
Εισαγωγή.....	14
1.Βιβλιογραφική ανασκόπηση	17
1.1 Άγχος.....	17
1.1.1 Ορισμός.....	17
1.1.2 Συμπτώματα του άγχους.....	17
1.1.3 Άγχος στα παιδιά.....	18
1.1.4 Λόγοι που εμφανίζεται	19
ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΧΟΥΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	19
1.1.5 Άγχος αποχωρισμού στα παιδιά.....	19
1.1.6 Επιλεκτική αλαλία	20
1.1.7 Ειδική φοβία.....	21
1.1.8 Διαταραχή κοινωνικού άγχους.....	22
1.1.9 Διαταραχή Πανικού.....	23
1.2Επιθετική συμπεριφορά	23
1.2.1 Ορισμός.....	23
1.2.2 Χαρακτηριστικά επιθετικότητας.....	24
1.2.3 Επιθετικότητα στην παιδική ηλικία.....	24
1.2.4 Παράγοντες που επηρεάζουν την επιθετική συμπεριφορά	25
1.2.5 Μορφές παιδικής επιθετικότητας.....	26
1.3 Ζώα συντροφιάς.....	27
1.3.1 Ορισμός.....	27
1.3.2 Σχέση ανθρώπου με τα ζώα.....	27
1.3.3 Ζώα και παιδιά.....	28
1.3.4 Τα ζώα συντροφιάς ως μεταβατικό αντικείμενο	29
1.4 Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα.....	29
1.4.1 Στόχος.....	29
1.4.2 Ερευνητικά ερωτήματα	31
2.Μεθοδολογία.....	31
2.1Ερευνητική μέθοδος.....	31
2.2 Δείγμα	32
2.3 Ερευνητικό Υλικό – Εργαλεία.....	33
2.3.1 Ερωτηματολόγιο για το άγχος.....	33

2.3.2 Ερωτηματολόγιο για την επιθετική συμπεριφορά	34
2.3.3 Ερωτηματολόγιο που αφορά στα ζώα συντροφιάς.....	34
2.3.4 Δείκτες αξιοπιστίας και εγκυρότητας.....	35
2.4 Ερευνητική Διαδικασία.....	36
2.4.1 Περιγραφή διαδικασίας συλλογής δεδομένων.....	36
2.4.2 Περιγραφή και αιτιολόγηση της/των μεθόδου/ων στατιστικής ή/και ποιοτικής επεξεργασίας/ανάλυσης των δεδομένων.....	37
3. Αποτελέσματα.....	38
3.1 Περιγραφικά δεδομένα	38
3.2 Επίδραση των ζώων συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών	40
3.3 Η συσχέτιση του χρόνου που αφιερώνουν τα παιδιά στο ζώο συντροφιάς με το άγχος και την επιθετικότητα.....	41
3.4 Η συσχέτιση μεταξύ του χρόνου που έχουν τα παιδιά το κατοικίδιο με το άγχος και την επιθετικότητα	42
3.5 Σύγκριση ανάμεσα σε αγόρια και κορίτσια σε σχέση με το άγχος και την επιθετικότητα ...	42
3. 6 Σύγκριση ανάμεσα στα αγόρια που έχουν κατοικίδιο και εκείνων που δεν έχουν και ανάμεσα στα κορίτσια που έχουν κατοικίδιο και εκείνων που δεν έχουν.....	43
3.7 Η συσχέτιση της ηλικίας με την εκδήλωση επιθετικότητας και άγχους	44
3.8 Η επίδραση της ηλικίας στο άγχος και την επιθετικότητα.....	45
3.9 Η επίδραση του είδους του ζώου ως προς το άγχος και την επιθετικότητα.....	46
4 Συζήτηση	47
5. Συμπεράσματα.....	55
Βιβλιογραφική ανασκόπηση	58
Παράρτημα.....	63

Πίνακες

Πίνακας 1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	37
Πίνακας 2 Αναλύσεις t-test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης που έχουν τα ζώα συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών.....	39
Πίνακας 3 Ανάλυση συσχέτισης Spearman Rho για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του χρόνου που αφιερώνουν τα παιδιά στο κατοικίδιο ζώο με το άγχος και την επιθετικότητα.....	40
Πίνακας 4 Ανάλυση Pearson r για την συσχέτιση του χρόνου που έχουν το κατοικίδιο με το άγχος και την επιθετικότητα.....	41
Πίνακας 5 Αναλύσεις t-test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης του φύλου στο άγχος και την επιθετικότητα.....	42
Πίνακας 6 Αναλύσεις t-test για σύγκριση ανάμεσα στα αγόρια που έχουν κατοικίδιο σε σχέση με τα αγόρια που δεν έχουν ως προς το φύλο και την επιθετικότητα.....	42
Πίνακας 7 Αναλύσεις t-test για σύγκριση ανάμεσα στα κορίτσια που έχουν κατοικίδιο σε σχέση με τα αγόρια που δεν έχουν ως προς το φύλο και την επιθετικότητα.....	43
Πίνακας 8 Ανάλυση συσχέτισης Pearson r για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ηλικίας των παιδιών με το άγχος και την επιθετικότητα.....	43
Πίνακας 9 Ανάλυση one way -Ανοva ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης που έχει η ηλικία στο άγχος και στην επιθετικότητα στα παιδιά που έχουν κατοικίδιο.....	44
Πίνακας 10 Ανάλυση one way -Ανοva ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης που έχει η ηλικία στο άγχος και στην επιθετικότητα στα παιδιά που δεν έχουν κατοικίδιο.....	45
Πίνακας 11 Ανάλυση t-test για την σύγκριση παιδιών που έχουν σκύλο και παιδιών που έχουν γάτα.....	46

Περίληψη

Η σχέση του ανθρώπου με τα κατοικίδια ζώα συντροφιάς ξεκίνησε εδώ και πάρα πολλά χρόνια, όταν άρχισε και η εξημέρωσή τους. Τα παιδιά αγαπούν ιδιαίτερα τα ζώα και τα κίνητρά τους για την απόκτηση ενός ζώου συντροφιάς πιθανόν να είναι η παρέα και το παιχνίδι. Όμως τα οφέλη που έχει να πάρει ένα παιδί από αυτή τη συμβίωση είναι πολλαπλά. Τα παιδιά που έχουν κατοικίδια ζώα έχουν την ευκαιρία για μάθηση, για ανάπτυξη της συναισθηματικής τους νοημοσύνης αλλά και του αισθήματος της ευθύνης. Επίσης έχει παρατηρηθεί ότι αυτά τα παιδιά έχουν περισσότερη αυτοπεποίθηση και αίσθημα κοινωνικής ευθύνης.

Τα ζώα συντροφιάς είναι πλέον στην ζωή πολλών παιδιών και επιλέγονται είτε από τα ίδια αλλά κυρίως από τους γονείς. Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνα είναι να διερευνηθεί ο βαθμός επίδρασης που έχουν τα ζώα συντροφιάς στο άγχος αλλά και την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών. Μελετήθηκε το πόσο ο χρόνος που αφιερώνουν τα παιδιά στο κατοικίδιο τους, είτε για την φροντίδα του είτε για παιχνίδι μαζί τους μειώνει την επιθετικότητα και το άγχος του παιδιού. Ακόμα εξετάστηκε το γεγονός για το αν ο χρόνος κατοχής ενός ζώου συντροφιάς συμβάλει στην αλλαγή της συμπεριφοράς των παιδιών, όσων αφορά στην επιθετικότητα και το άγχος του. Ένα ακόμη ερώτημα που μελετήθηκε είναι αν η εκδήλωση άγχους και επιθετικότητας από ένα παιδί διαφοροποιείται από το φύλο του.

Η εκπόνηση της μελέτης έγινε με τη μέθοδο της ποσοτικής έρευνας και έγινε η χρήση ερωτηματολογίου από το CBCL, λίστα ελέγχου συμπεριφοράς των παιδιών. Συμπληρώθηκε από γονείς που είχαν στην κατοχή τους κατοικίδιο ζώο αλλά και από γονείς που δεν είχαν. Τα αποτελέσματα τις έρευνας έδειξαν ότι τα ζώα συντροφιάς μειώνουν το άγχος και την επιθετικότητα των παιδιών αλλά και ο χρόνος που αφιερώνουν στο κατοικίδιο μειώνει την επιθετικότητα. Αποδείχθηκε ότι ο χρόνος που έχουν το κατοικίδιο αυξάνει το άγχος και την επιθετικότητα πράγμα που όπως φαίνεται διαφωνεί με άλλες έρευνες. Τέλος από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι τα κορίτσια είναι λιγότερα επιθετικά από τα αγόρια.

Λέξεις κλειδιά

Ζώα συντροφιάς, άγχος, επιθετικότητα, παιδιά, αγόρια, κορίτσια, χρόνος, ηλικία

Abstract

The human relationship with pets began many years ago, when their domestication began. Children especially love animals and their motivation for getting a pet is probably company and play. But the benefits to a child from this cohabitation are many. Children who have pets have the opportunity to learn, to develop their emotional intelligence and a sense of responsibility. It has also been observed that these children have more self-confidence and a sense of social responsibility.

Pets are now in the lives of many children and are chosen either by themselves but mainly by their parents. The purpose of this research is to investigate the degree to which pets have an effect on stress and aggressive behavior of children. It was studied how much time children spend with their pet, either caring or playing with them reduces the child's aggression and stress. It also looked at whether owning a pet helps change children's aggression and stress behaviors. Another question that has been studied is whether the manifestation of anxiety and aggression by a child differs from his gender.

The study was conducted using the method of quantitative research and used a questionnaire from CBCL, a list of children's behavior control. It was completed by parents who owned a pet but also by parents who did not. The results of the research showed that pets reduce the stress and aggression of children but also the time they spend on the pet reduces aggression. Time with pet has been shown to increase stress and aggression, which seems to contradict other research. Finally, the results showed that girls are less aggressive than boys.

Keywords

Pets, stress, aggression, children, boys, girls, time, age

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί η επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς στο άγχος και την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών. Τα ερωτήματα της έρευνας στοχεύουν στο να ερευνηθούν το αν τα παιδιά που έχουν ζώα συντροφιάς παρουσιάζουν διαφορά στη συμπεριφορά τους και συγκεκριμένα στην εκδήλωση άγχους και επιθετικότητας. Αν το διάστημα που έχει στην κατοχή του ένα παιδί το κατοικίδιο επηρεάζει τη συμπεριφορά του, όπως επίσης και αν ο χρόνος που αφιερώνει το παιδί στο ζώο συντροφιάς έχει κάποια επίδραση στο άγχος ή την επιθετική συμπεριφορά. Τέλος αν το φύλο του παιδιού σε συνάρτηση με την επαφή με το κατοικίδιο του διαφοροποιεί την εμφάνιση του άγχους και της επιθετικότητας.

Το άγχος είναι μια φυσιολογική σωματική και ψυχολογική κατάσταση που αντανακλά στο μυαλό, το σώμα, τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά του ατόμου. Όταν συνδυάζονται κάποιες επιρροές, δημιουργούν αρνητικά, επώδυνα συναισθήματα στο άτομο, τα οποία είναι εύκολα αναγνωρίσιμα ως αμηχανία, ταραχή, φόβος και ανησυχία. (Μπακούρα, 2009) Όταν το άτομο βρίσκεται σε κατάσταση άγχους είναι πιθανό να εκδηλώσει ορισμένα συμπτώματα, τα οποία κατηγοριοποιούνται σε ψυχολογικά και σωματικά συμπτώματα (Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, 2016)

Σε παιδιά προσχολικής ηλικίας η απομάκρυνση από τους γονείς τους είναι η σημαντικότερη πηγή άγχους κι εκνευρισμού. Όσο μικρότερο σε ηλικία είναι το παιδί τόσο ισχυρότερη είναι και η επίδραση του αποχωρισμού από τους γονείς του (Βασιλειάδης, 2004). Το άγχος και η εκδήλωση του, είναι από τις συχνότερες διαταραχές της παιδικής και εφηβικής ηλικίας και απαντάται στο 7.3% του πληθυσμού. Όσο αφορά το φύλο τα κορίτσια είναι δύο φορές πιο πιθανό να βιώσουν κάποια αγχώδη διαταραχή (Σκαφίδα, 2008).

Η έννοια της επιθετικότητας μπορεί να οριστεί ως η συμπεριφορά που προκαλεί βλάβη, το αποτέλεσμα της συμπεριφοράς αυτής ή ακόμη και η πρόθεση του επιτιθέμενου. Σύμφωνα με τον Bandura (1973) επιθετικότητα είναι η συμπεριφορά που έχει ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό ή την καταστροφή προσωπικής περιουσίας (Γκόλτση, 2007).

Μια συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως επιθετική, όταν απευθύνεται ή έχει στόχο να βλάψει κάποιο άλλο άτομο. Εκδηλώνεται με πολλούς τρόπους, όπως με λόγια και πράξεις, με συνειδητή ή ασυνείδητη σιωπή, κατευθύνεται δε, συνειδητά ή ασυνείδητα, εναντίον ανθρώπων, ζώων, πραγμάτων ή ακόμα και σε βάρος του ίδιου του ατόμου που την εκδηλώνει (Αγγελοπούλου, 2019). Η επιθετικότητα αποτελεί ένα σχετικά συχνό πρόβλημα συμπεριφοράς των παιδιών. Ένα πρόβλημα που πολλές φορές απασχολεί τόσο τους γονείς όσο και τους εκπαιδευτικούς. Υπάρχουν πάρα πολλοί παράγοντες που θα μπορούσαν δυνητικά να αποτελέσουν την αιτία εκδήλωσης επιθετικής συμπεριφοράς όπως: Το στάδιο ανάπτυξης του παιδιού, οι υπερβολικές στερήσεις και οι απαγορεύσεις, γονείς που παραμελούν τα παιδιά τους, σύγκριση - απόρριψη – ανταγωνισμός, γονείς βίαιοι - επικριτικοί – τιμωροί, χαλαροί γονείς, τηλεόραση - ηλεκτρονικά παιχνίδια (Αγγελοπούλου, 2019).

Ζώο είναι κάθε έμβιος οργανισμός που συναισθάνεται και κινείται σε ξηρά, αέρα και θάλασσα ή οποιοδήποτε άλλο οικοσύστημα. Ζώο συντροφιάς είναι κάθε ζώο που συντηρείται, ή προορίζεται για να συντηρηθεί από τον άνθρωπο, κυρίως μέσα στην κατοικία του, για λόγους φιλοζωίας ή συντροφιάς και τελεί υπό την άμεση επίβλεψη και φροντίδα του ιδιοκτήτη του. (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2011).

Η συνύπαρξη ενός παιδιού με ένα ζώο είναι ευεργετική για πολλούς λόγους, τόσο σωματικούς όσο και ψυχικούς. Απλώς και μόνο με την ύπαρξή τους, τα ζώα διδάσκουν την πίστη, τη φιλία, τη συμπόνια και την ανιδιοτελή αγάπη. Συνυπάρχοντας με ένα ζώο, τα παιδιά γίνονται υπεύθυνοι άνθρωποι και ωριμάζουν πολύ, αφού αναλαμβάνουν ευθύνες, που έχουν σχέση με τις βασικές ανάγκες του ζώου. Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι τα παιδιά και κυρίως τα ντροπαλά παιδιά, που μεγαλώνουν με κατοικίδια, κερδίζουν περισσότερη αυτοπεποίθηση.

Μερικά παιδιά με αυτισμό ή άλλες μαθησιακές δυσκολίες συχνά αλληλεπιδρούν καλύτερα με τα κατοικίδια ζώα από τους ανθρώπους (Σωτηριάδης, 2017). Τα αυτιστικά παιδιά συχνά βασίζονται σε μη λεκτικές νύξεις για να επικοινωνούν, όπως ακριβώς κάνουν τα σκυλιά. Η σύνδεση με ένα σκύλο μπορεί να βοηθήσει ένα αυτιστικό παιδί στην αλληλεπίδρασή του με τους ανθρώπους. Τα κατοικίδια μπορούν να βοηθήσουν τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες να μάθουν να ρυθμίζουν το άγχος και να ηρεμούν τον εαυτό τους, αντιμετωπίζοντας έτσι αποτελεσματικότερα τις προκλήσεις της διαταραχής τους (Σωτηριάδης, 2017).

Μπορεί επίσης η σχέση με τον σκύλο να αποδειχθεί ισχυρό αντίδοτο στο άγχος και στην απογοήτευση που προκαλείται από τη μαθησιακή δυσκολία (Χολεουα, 2021). Το κατοικίδιο μπορεί να λειτουργήσει επίσης, ως μεταβατικό αντικείμενο και να προσφέρει θαλπωρή και ασφάλεια με τη σταθερότητα της παρουσίας του για τον καιρό που απουσιάζουν οι γονείς.

Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε σχέση με το θέμα της παρούσης έρευνας αφορούν κυρίως τα παιδιά με αυτισμό και άλλα προβλήματα συμπεριφοράς, και το πόσο τα ζώα συντροφιάς τα βοηθάνε να επικοινωνήσουν καλύτερα και να έρχονται μέσα από αυτά σε επικοινωνία και με άλλα παιδιά.Επιδρούν θετικά, κυριότερα στον άξονα των αναπτυξιακών διαταραχών αλλά και σε συναισθηματικές, συμπεριφορικές και κοινωνικές δυσκολίες. Ακόμα απορρέει το γεγονός ότι τα ζώα συντροφιάς βοηθούν τα παιδιά στην ανάπτυξη τους και στην κοινωνικοποίηση τους, αλλά και στο να έρθουν σε επαφή με τις έννοιες της απώλειας αλλά και της γονιμοποίησης.

Ερευνητές, με επικεφαλής την Χέιλι Κρίστιαν του Πανεπιστημίου της Δυτικής Αυστραλίας (Christian, 2020), μελέτησαν στο πλαίσιο της μελέτης PLAYCE (Play Spaces and Environments for Children's Physical Activity,2020) (Christian, 2020) 1.646 νοικοκυριά εκ των οποίων τα 686 (42%) είχαν σκύλο όπου ζούσαν παιδιά ηλικίας δύο έως πέντε ετών. Διαπιστώθηκε ότι όσα παιδιά ζούσαν σε σπίτι με σκύλο ήταν 23% λιγότερο πιθανό να έχουν δυσκολίες στη συναισθηματική έκφραση και στις κοινωνικές επαφές τους, σε σχέση με τα παιδιά χωρίς κατοικίδιο στην οικογένειά τους. Επίσης, τα παιδιά με σκύλο είχαν 30% μικρότερη πιθανότητα αντικοινωνικής συμπεριφοράς, 40% μικρότερη πιθανότητα προβλημάτων στις σχέσεις τους με άλλα παιδιά, καθώς επίσης 34% μεγαλύτερη πιθανότητα να επιδεικνύουν θετικές συμπεριφορές, όπως το μοίρασμα με τους άλλους.

Στην Ελλάδα δεν έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες που να διερευνούν τη σχέση των κατοικίδιων ζώων με τα παιδιά. Όπως επίσης δεν υπάρχει έρευνα η οποία να εξετάζει την επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετική συμπεριφορά των παιδιών. Αυτό ήταν το σημαντικότερο κίνητρο για τη διεξαγωγή αυτής της έρευνας.

1.Βιβλιογραφική ανασκόπηση

1.1 Άγχος

1.1.1 Ορισμός

Ως άγχος ορίζεται «η δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση που περιλαμβάνει αισθήματα τάσης, φόβου ή ακόμη και τρόμου σαν απάντηση σε κάποιο κίνδυνο του οποίου η πηγή είναι σε μεγάλο βαθμό άγνωστη ή μη αναγνωρίσιμη». (Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, 2016)

Το άγχος είναι μια κοινή αντίδραση που σε κάποιο βαθμό συμβαίνει στην πλειονότητα των ανθρώπων, με τη μορφή υπερβολικής αντίδρασης σε κάποια ακόμα και ήπια στρεσογόνα γεγονότα. Το άγχος θεωρείται ένα σύνθετο συναίσθημα που εμφανίζεται χωρίς σαφή ή σημαντική απειλή για τη ζωή ενός ατόμου (Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, 2016). Η εμφάνιση του άγχους περιλαμβάνει πολλές παραμέτρους που έχουν να κάνουν με τη συνολική ψυχική ζωή ενός ατόμου, τη σχέση με τον εαυτό του και με τους άλλους, τον τρόπο ερμηνείας των πραγμάτων, τις απαιτήσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος και τη δυνατότητα ανταπόκρισης σε αυτές, αλλά και με ποικίλους βιολογικούς παράγοντες και συνήθως διαρκεί για περιορισμένο χρονικό διάστημα (Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, 2016).

Το άγχος είναι, μέχρι ενός σημείου, φυσιολογικό και χρήσιμο στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας. Με αυτό, οι σωματικές και πνευματικές επιδόσεις αυξάνονται και ενδυναμώνονται. Σε υπερβολικό βαθμό, όμως, το άγχος θεωρείται παθολογικό και δημιουργεί προβλήματα στην καθημερινότητα, στην επίτευξη κάποιων στόχων ή στην ψυχική ηρεμία ενός ατόμου (Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, 2016). Ο Freud ήταν εκείνος, που πρώτος εισηγήθηκε τον κρίσιμο ρόλο, που παίζει το άγχος στο σχηματισμό νευρωτικών και ψυχοσωματικών καταστάσεων (Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, 2016). Ο Kessler (2007) επεσήμανε ότι περίπου το 12% των ανθρώπων επηρεάζονται από μια διαταραχή άγχους σε ένα δεδομένο έτος. (Πίτσιος, 2018)

1.1.2 Συμπτώματα του άγχους

Όταν κάποιο άτομο βρίσκεται σε κατάσταση άγχους συνήθως εκδηλώνει ορισμένα συμπτώματα. **Ψυχολογικά**, όπως η ανησυχία και ανυπομονησία, το αίσθημα απροσδιόριστου φόβου και αγωνίας, η νευρική κατάσταση, η διάσπαση προσοχής, η δυσκολία στη συγκέντρωση και το αίσθημα μειωμένης αντίληψης. Και

σωματικάστα οποία μεταξύ άλλων συγκαταλέγονται η δύσπνοια, το αίσθημα πνιγμού, ο πόνος στο στήθος, το αίσθημα αυξημένων παλμών, τα κρύα χέρια, οι λιποθυμικές τάσεις, η ανορεξία, ο ίλιγγος, τα κοιλιακά άλγη, η κινητική ανησυχία, ο τρόμος, η αδυναμία, οι εφιδρώσεις, η συχνουρία (Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, 2016). Η αίσθηση του άγχους βιώνεται αρκετά συχνά και χαρακτηρίζεται από μια διάχυτη, δυσάρεστη και ασαφή αίσθηση αμηχανίας που προκαλεί τα διάφορα σωματικά συμπτώματα (Κανελλάκη, 2010).

Οι διαταραχές άγχους, όταν το άγχος γίνεται υπερβολικό, έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό το συναίσθημα του έντονου φόβου και άγχους, το οποίο συνοδεύεται από ανάλογες δυσλειτουργικές μορφές συμπεριφοράς. Διαφέρουν μεταξύ τους ανάλογα με τις καταστάσεις που προκαλούν σε κάθε περίπτωση το φόβο ή το άγχος (Μανιαδακη και Κάκουρος, 2010). Πολλές από τις διαταραχές άγχους αναπτύσσονται από την παιδική ηλικία και τείνουν να επιμένουν εάν δεν αντιμετωπιστούν, με αποτέλεσμα να δημιουργούν σοβαρά προβλήματα προσαρμογής στο άτομο τόσο στην εφηβεία όσο και αργότερα στην ενηλικίωση (Κανελλάκη, 2010).

1.1.3 Άγχος στα παιδιά

Από τους πρώτους κιόλας μήνες ζωής μπορούν να εμφανιστούν κάποια συμπτώματα άγχους. Τα παιδιά με αγχώδη διαταραχή παρουσιάζουν νωρίτερα, στη βρεφική ηλικία, μία ιδιοσυγκρασία με ανασταλμένη συμπεριφορά, με υψηλή κινητική δραστηριότητα, οξύθυμα, αντιδρούν σε νέες καταστάσεις με απόσυρση, αποφυγή ή δυσφορία. Επιπλέον, τείνουν να είναι ντροπαλά, να αποφεύγουν τις προκλήσεις και να είναι «κλεισμένα στον εαυτό τους». Επίσης έχει βρεθεί ότι παιδιά με ακραία ανασταλμένη συμπεριφορά έχουν σταθερά υψηλό καρδιακό παλμό (Καραγιώτα, 2005). Το παιδί βιώνει το άγχος σαν ένα δυσάρεστο συναίσθημα, όταν βρίσκεται αντιμέτωπο με γεγονότα τα οποία θεωρεί απειλητικά για τη σωματική ή την ψυχική υγεία και μη μπορώντας να το κατανοήσει το εκφράζει γενικά και απροσδιόριστα (Καραγιώτα, 2005).

Στην περίπτωση των παιδιών, η συχνότητα εμφάνισης των διαταραχών άγχους είναι αρκετά υψηλή, δεν έχει δοθεί μέχρι τώρα η ανάλογη βαρύτητα στη διάγνωση και αντιμετώπισή τους. Αυτό οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι τα συμπτώματα αυτά δε γίνονται συνήθως εύκολα αντιληπτά. Ενώ, ακόμα και στην περίπτωση που είναι ορατά, δεν είναι πάντα εύκολο για τους γονείς να διακρίνουν αν πρόκειται για φυσιολογικές ή παθολογικές εκδηλώσεις άγχους ή ακόμα και να αποδεχθούν μια

κατάσταση (Σκαφίδα, 2008). Κάποιες χαρακτηριστικές καταστάσεις που αποτελούν ανωμαλίες στη συμπεριφορά των παιδιών και εκδηλώνουν την ύπαρξη στρες και άγχους είναι η ενούρηση, τα διάφορα τικ, το φάγωμα των νυχιών και ο τραυλισμός. (Καραγιώτα, 2005)

Στον παιδικό πληθυσμό, η συχνότητα εμφάνισης των διαταραχών άγχους κυμαίνεται μεταξύ 3-18%. Έχει διαπιστωθεί επίσης ότι σε όλο το φάσμα της παιδικής ηλικίας, τα κορίτσια εμφανίζουν συμπτώματα άγχους με μεγαλύτερη συχνότητα σε σύγκριση με τα αγόρια. (Σκαφίδα, 2008) Σύμφωνα μάλιστα με την πρόσφατη « Έρευνα Υγείας του 2019 - Υγεία παιδιών 2 έως 14 ετών», της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) το 15,2% των παιδιών ηλικίας 5-14 ετών εμφανίζουν άγχος, νευρικότητα ή ανησυχία τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα. (Αγγελοπούλου, 2019)

1.1.4 Λόγοι που εμφανίζεται

Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που προκαλούν το άγχος αλλά κάποιοι από τους κυριότερους είναι:

α) **Η προσωπικότητα του ατόμου:** Τα άτομα που είναι πολύ ευαίσθητα και ευσυγκίνητα είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν κάποια αγχώδη διαταραχή. Τα ντροπαλά και συνεσταλμένα παιδιά μπορεί να είναι πιο επιρρεπή στο να αναπτύξουν κάποιες αγχώδεις διαταραχές όπως η κοινωνική φοβία (Κανελλάκη, 2010).

β) **Οικογενειακοί παράγοντες.** Γονείς απαιτητικοί, αγχώδης που μεταδίδουν το άγχος τους στα παιδιά, υπερπροστατευτικοί, που δεν τους παρέχουν επαρκή συναισθηματική υποστήριξη (Καραγιώτα, 2005). Άλλες πηγές άγχους μπορεί να είναι ο ερχομός ενός νέου μωρού, οι εντάσεις οι ανάμεσα στους γονείς, ένα διαζύγιο, μια σοβαρή ασθένεια ή και ο θάνατος κάποιου κοντινού συγγενικού προσώπου (Κανελλάκη, 2010). Η πιθανότητα να αναπτύξει κανείς κάποια αγχώδη διαταραχή είναι υπαρκτός, αν υπάρχει κάποιο οικογενειακό περιστατικό (Καραγιώτα, 2005) .

ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΧΟΥΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

1.1.5 Άγχος αποχωρισμού στα παιδιά

Το κεντρικό χαρακτηριστικό της διαταραχής αυτής είναι το υπερβολικό άγχος σχετικά με τον αποχωρισμό του παιδιού από τους ανθρώπους στους οποίους είναι προσκολλημένο, συνήθως τους γονείς του (Παπαβασιλείου, 2005). Η ηλικία έναρξης των συμπτωμάτων αυτής της μορφής εκδήλωσης άγχους είναι περίπου στα 5 με 8 έτη και εμφανίζεται ως υπερβολική ανησυχία, ότι κάτι άσχημο θα συμβεί σε ένα

πρόσωπο προσκόλλησης. (Κανελλάκη, 2010). Μπορεί να βλέπει εφιάλτες οι οποίοι να περιλαμβάνουν θέματα αποχωρισμού, ενώ ενδεχόμενη άρνηση του παιδιού να πάει στο σχολείο, είναι λόγω του άγχους να αποχωριστεί το οικείο του πρόσωπο. Τα μεγαλύτερα παιδιά νιώθουν επίσης δυσφορία και σωματικά συμπτώματα, όπως στομαχόπονο και πονοκέφαλο. Σε παιδιά προσχολικής ηλικίας η απομάκρυνση από τους γονείς τους είναι η σημαντικότερη πηγή άγχους κι εκνευρισμού. Όσο μικρότερο σε ηλικία είναι το παιδί τόσο ισχυρότερη είναι και η επίδραση του αποχωρισμού από τους γονείς του.

1.1.6 Επιλεκτική αλαλία

Η επιλεκτική αλαλία αναφέρεται και ως μία διαταραχή “μικρών παιδιών”, αφού εκδηλώνεται σε παιδιά με ηλικίες 2-7 ετών. Το ποσοστό εμφάνισης κυμαίνεται στο 1%-2% και συναντάται συχνότερα στα κορίτσια απ’ ότι στα αγόρια, σε αναλογία 2 προς 1 (Μοκαϊτή, 2017). Χαρακτηρίζεται από την ανικανότητα του παιδιού να μιλήσει σε επιλεγμένες μόνο καταστάσεις, ενώ έχει αναπτυχθεί φυσιολογικά. Το παιδί είναι ικανό να μιλήσει, να επικοινωνήσει και να ανταποκριθεί με ανθρώπους που νιώθει οικεία όπως με την οικογένεια του (Μελετιάδου, 2018). Δυσκολεύεται όμως να μιλήσει σε άλλα πρόσωπα και κάτω από ορισμένες καταστάσεις. Παρουσιάζει επίσης φοβία την κοινωνική αλληλεπίδραση και σε οτιδήποτε απαιτεί την ενεργή συμμετοχή του.

Η έναρξη της επιλεκτικής αλαλίας είναι συνήθως πριν από την ηλικία των 5 ετών, ωστόσο μπορεί να μην γίνει αντιληπτή μέχρι την έναρξη του σχολείου, όπου αυξάνονται οι κοινωνικές απαιτήσεις. Τα παιδιά με επιλεκτική αλαλία δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις κοινωνικές τους συναναστροφές με τους ενήλικες, αλλά και με τους συνομηλίκους τους (Μελετιάδου, 2018). Βιώνουν έντονο άγχος και είναι ιδιαίτερα αμήχανα όταν βρίσκονται κοντά σε άλλα άτομα, συχνά αρνούνται να μιλήσουν και στο σχολείο. Τα περισσότερα παιδιά αντί να επικοινωνούν με το συνήθη τρόπο, την ομιλία, μπορεί να χρησιμοποιούν χειρονομίες, νεύματα ή κλίσεις του κεφαλιού για να εκφράσουν τις επιθυμίες τους. Να τραβούν και να σπρώχνουν τα άτομα των οποίων θέλουν να προσελκύσουν την προσοχή. Ενώ σε κάποιες περιπτώσεις, χρησιμοποιούν μονοσύλλαβες λέξεις, σύντομες φράσεις ή μιλούν με αλλοιωμένη φωνή (Μελετιάδου, 2018).

Χαρακτηριστικά που έχουν βρεθεί να σχετίζονται με την επιλεκτική αλαλία είναι η υπερβολική συστολή, η κοινωνική απομόνωση, η προσκόλληση σε

συγκεκριμένα άτομα ή καταστάσεις, οι συναισθηματικές εκρήξεις, η έντονα χειριστική συμπεριφορά, το έντονο πείσμα, η αγενής συμπεριφορά. Επίσης, στα παιδιά με επιλεκτική αλαλία πάντα παρατηρείται εκδήλωση έντονου άγχους και μάλιστα συχνά, συνυπάρχει και δεύτερη διάγνωση μιας ακόμα διαταραχής άγχους η οποία συνήθως είναι η κοινωνική φοβία. Επίσης, άλλες διαταραχές άγχους που έχουν συνδεθεί με την επιλεκτική αλαλία είναι η διαταραχή άγχους αποχωρισμού και η ειδική φοβία (Μοκαϊτή, 2017).

Η επιλεκτική αλαλία έχει σημαντικά αρνητικές επιδράσεις, εκτός από το ίδιο το παιδί, και στα άτομα που βρίσκονται κοντά του, ιδιαίτερα στους γονείς και τους δασκάλους, οι οποίοι αγχώνονται και αυτοί, αποθαρρύνονται και τρομάζουν όταν οι προσπάθειες τους να αλληλεπιδράσουν με το παιδί αποτυγχάνουν (Μελετιάδου, 2018).

1.1.7 Ειδική φοβία

Το βασικό χαρακτηριστικό αυτής της διαταραχής είναι η ύπαρξη έντονου φόβου ή άγχους για μια συγκεκριμένη κατάσταση ή ενός αντικειμένου, το οποίο ονομάζεται φοβικό ερέθισμα. Η αντίδραση άγχους σε αυτές τις περιπτώσεις είναι δυσανάλογη του φοβικού ερεθίσματος και διαφέρει από τους φυσιολογικούς, παροδικούς φόβους που παρατηρούνται σε όλους τους ανθρώπους (Κανελλάκη, 2010). Αναπτύσσεται συνήθως στην πρώιμη παιδική ηλικία, με την πλειοψηφία των περιπτώσεων να αναπτύσσεται πριν από την ηλικία των 10 ετών (Καπούλα, 2006).

Παρόλο που τα άτομα με ειδική φοβία συχνά αναγνωρίζουν τις αντιδράσεις τους ως ακατάλληλες και υπερβολικές, υπερεκτιμούν τον κίνδυνο. Η ένταση του φόβου μπορεί να ποικίλλει ανάλογα με το αντικείμενο ή την κατάσταση που φοβάται το άτομο και ο φόβος ή το άγχος προκαλείται σχεδόν κάθε φορά που το άτομο έρχεται σε επαφή με το φοβικό ερέθισμα (Κανελλάκη, 2010). Οι ειδικές φοβίες δεν παρεμποδίζουν πάντα την λειτουργικότητα του ατόμου, γιατί συνήθως το φοβικό ερέθισμα δεν συναντάται στην καθημερινότητά. Παρατηρείται όμως ότι τα άτομα με ειδική φοβία, προκειμένου να διαχειριστούν την ένταση που τους προκαλεί, υιοθετούν συχνά στρατηγικές αποφυγής (Κανελλάκη, 2010). Ο φόβος, η ανησυχία ή η αποφυγή του αντικειμένου θα πρέπει να έχει διάρκεια, συνήθως 6 μήνες ή περισσότερο, προκειμένου να γίνει διάκριση της διαταραχής από τους παροδικούς φόβους οι οποίοι είναι κοινοί σε όλους και ειδικά στα παιδιά (Καραγιώτα, 2005). Στα οποία οι υπερβολικοί φόβοι είναι αρκετά συχνοί, αλλά συνήθως μεταβατικοί και δεν

επιδρούν σημαντικά στην καθημερινότητα. Επίσης, τα μικρά παιδιά επειδή δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν την έννοια της αποφυγής, ο τρόπος εκδήλωσης του φόβου ή του άγχους τους διαφέρει από τους ενήλικες και μπορεί να εκφραστεί με το κλάμα, την έξαρση θυμού, το 'πάγωμα' ή την προσκόλληση σε σημαντικά πρόσωπα της ζωής του. Οι πιο συνηθισμένες φοβίες στα παιδιά, αφορούν τα ύψη, το σκοτάδι, τους δυνατούς θορύβους, τους κεραυνούς, τα σκυλιά. (Καραγιώτα, 2005).

1.1.8 Διαταραχή κοινωνικού άγχους

Το κοινωνικό άγχος είναι το αίσθημα του φόβου που έχει ένα άτομο, η ένταση και η ανησυχία που του προκαλείται από καταστάσεις στις οποίες εμπλέκονται και άλλα άτομα. Η διαταραχή κοινωνικού άγχους χαρακτηρίζεται από έναν έντονο και επίμονο φόβο ο οποίος κατακλύζει ένα άτομο όταν πρόκειται να βρεθεί σε κοινωνικές καταστάσεις στις οποίες θεωρεί ότι θα νιώσει αμηχανία και σύγχυση (Μπολοβίνος, 2018). Φοβάται να εκτεθεί απέναντι σε μη οικείους του ανθρώπους καθώς και το ενδεχόμενο να ενεργήσει με τρόπο που δε θα είναι αποδεκτός. Η κοινωνική φοβία εμφανίζεται κυρίως στο τέλος της παιδικής ηλικίας γύρω στα 10 έτη και μπορεί να φτάσει μέχρι και τα 20 ενώ με την εμφάνιση συμπτωμάτων 11 ετών να αυξάνει την πιθανότητα το άγχος να παραμείνει και στην ενήλικη ζωή του ατόμου (Τάντου, 2019). Έρευνα των Egger και Angold (2006) βρέθηκε ότι ποσοστά ύψους 2.1% με 4.6% των παιδιών προσχολικής ηλικίας ικανοποιούν τα κριτήρια της διαταραχής κοινωνικού άγχους. Το αντίστοιχο ποσοστό στην έρευνα των Paulus, Backes, Sander, Weber και von Gontard (2015) με παιδιά ηλικίας 4-8 ετών ανήλθε στο 10.7%. (Μπολοβίνος, 2018)

Συγκεκριμένα, τα άτομα που πάσχουν από κοινωνική φοβία, εκδηλώνουν ένα εύρος σωματικών συμπτωμάτων, είναι παρόμοια και με εκείνα άλλων διαταραχών όπως είναι η ταχυκαρδία, η δυσφορία και δύσπνοια, το κοκκίνισμα, το τρέμουλο, η εφίδρωση, το αίσθημα πνιγμού. Κάποιες φορές τα συμπτώματα αυτά μπορεί να γίνουν πολύ έντονα και να πάρουν τη μορφή κρίσης πανικού. Ως αποτέλεσμα, για να μην βιώνουν όλα αυτά τα συμπτώματα, που είναι έντονα και επώδυνα, τείνουν να απομονώνονται (Πίτσιος, 2018). Κάποιοι φοβούνται μήπως γίνουν ορατά τα σωματικά τους συμπτώματα ενώ κάποιοι άλλοι ενδιαφέρονται κυρίως για την απόδοσή τους και μην εκτεθούν με αυτά που θα πουν. Αξίζει να αναφερθεί ότι, για να μπορέσουν να διαχειριστούν τα συμπτώματα οι πάσχοντες, οδηγούνται συχνά στη χρήση ουσιών (π.χ. κατανάλωση αλκοόλ πριν από μια εκδήλωση) (Πίτσιος, 2018).

Όπως σε όλες τις φοβίες, το άτομο που πάσχει από κοινωνική φοβία έχει πλήρη επίγνωση ότι ο φόβος του είναι υπερβολικός και παράλογος.

Στα παιδιά, ο φόβος ή το άγχος μπορεί να εκφραστεί με κλάμα, οργή, πόνους στην κοιλιά ή το κεφάλι, προσκόλληση ή απομόνωση. (Τάντου, 2019) Συχνά, τα άτομα με κοινωνική φοβία αποδίδουν στον εαυτό τους διάφορους χαρακτηρισμούς που δείχνουν τη χαμηλή αυτοεκτίμηση τους, όπως ανίκανος, αδύναμος και ανεπαρκής. Γενικότερα, η κοινωνική φοβία έχει μεγάλη επίδραση στην ζωή των ανθρώπων, καθώς τους δυσκολεύει σε κάθε κοινωνική επαφή και επηρεάζει τόσο την προσωπική και κοινωνική τους ζωή, όσο και την ακαδημαϊκή και επαγγελματική επίδοσή τους (Πίτσιος, 2018).

1.1.9 Διαταραχή Πανικού

Διαταραχή πανικού θεωρούνται οι επαναλαμβανόμενες κρίσεις πανικού. Κρίση πανικού είναι μια έντονη και ξαφνική επίθεση άγχους και φόβου αιφνιδιαστικά και χωρίς προφανή αίτια (Καραγιώτα, 2005). Τα σωματικά συμπτώματα που βιώνει ένα άτομο κατά τη διάρκεια μιας κρίσης πανικού είναι πολύ μεγάλης έντασης και μεταξύ άλλων περιλαμβάνονται: ταχυκαρδία, τρέμουλο, δύσπνοια, πόνος στο στήθος, αίσθημα λιποθυμίας, εξάψεις, στομαχικές διαταραχές, αίσθηση πνιγμού. Κάθε κρίση πανικού διαρκεί συνήθως 5-30 λεπτά, μερικές φορές όμως μπορεί να φτάσει μέχρι και δύο ώρες (Καραγιώτα, 2005). Η διαταραχή πανικού παρουσιάζεται στο 0,6- 4,7% του πληθυσμού των παιδιών και των εφήβων, με μεγαλύτερη συχνότητα εμφάνισης στον πληθυσμό των κοριτσιών (Κανελλάκη, 2010).

1.2 Επιθετική συμπεριφορά

1.2.1 Ορισμός

Η έννοια της επιθετικότητας μπορεί να οριστεί ως: η συμπεριφορά εκείνη που μπορεί να προκαλέσει βλάβη, το αποτέλεσμα αυτής της συμπεριφοράς, ή ακόμα και η πρόθεση που έχει το άτομο. Σύμφωνα με τον Bandura (1973) επιθετικότητα είναι η συμπεριφορά που έχει ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό ή την καταστροφή προσωπικής περιουσίας (Γκόλτση Β. , 2007).

Η επιθετικότητα, ως βίαιη συμπεριφορά αφορά ενέργειες που βλάπτουν άλλους ανθρώπους σωματικά ή ψυχολογικά, ή εμποδίζουν σκοπίμως την πραγματοποίηση κάποιων πράξεων άλλων ατόμων (Καλογεροπούλου, 2011). Βασικό κριτήριο στο χαρακτηρισμό της συμπεριφοράς αποτελούν οι συνέπειες μιας πράξης. Μια ενέργεια μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες χωρίς αυτές να είναι σκόπιμες.

Σύμφωνα με τους Parke&Slaby,1983, κριτήριο για τον ορισμό μιας συμπεριφοράς ως επιθετικής, αποτελεί η πρόθεση του ατόμου (Καλογεροπούλου, 2011). Και γι αυτό υπάρχει διαφοροποίηση στην «εχθρική επιθετικότητα» που σκοπό έχει να προκαλέσει καταστροφή ή κακό, από την «λειτουργική επιθετικότητα» που στοχεύει στη διεκδίκηση κάποιου αντικειμένου (π.χ. παιχνιδιού), χώρου ή κάποιου προνομίου. Οι περισσότεροι επιστήμονες σήμερα αποδέχονται την επιθετικότητα τις συμπεριφορές εκείνες που έχουν καταστρεπτικό χαρακτήρα (Καλογεροπούλου, 2011). Η ανάπτυξη της επιθετικής συμπεριφοράς, αποτελεί μια διαδικασία στην οποία συνεισφέρουν πολλαπλοί παράγοντες, οι οποίοι μάλιστα συνυπάρχουν και αλληλοεπηρεάζονται συνεχώς κατά τη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου.

1.2.2 Χαρακτηριστικά επιθετικότητας

Οι επιθετικές συμπεριφορές έχει παρατηρηθεί ότι κορυφώνονται κατά το τέλος της εφηβείας ή την πρώιμη ενήλικη ζωή, δηλαδή περίπου μεταξύ των ηλικιών 15 έως 24 (Γιωτάκος, 2014). Το φύλο αποτελεί έναν συγκριτικό παράγοντα, με τους άνδρες να είναι πιθανότερο να παρουσιάσουν επιθετική συμπεριφορά. Κάποια από τα χαρακτηριστικά της επιθετικότητας είναι η παρορμητικότητα, η χαμηλή ανοχή στην κριτική, η αντικοινωνική συμπεριφορά.

1.2.3 Επιθετικότητα στην παιδική ηλικία

Η επιθετικότητα δεν είναι χαρακτηριστικό μόνο των ενηλίκων, αλλά εμφανίζεται ακόμα και από τη βρεφική ηλικία. Ένα άτομο αρχίζει να αντιδρά βίαια σε καταστάσεις που του προκαλούν δυσαρέσκεια. Ήδη από τον 5^ο ή 6^ο μήνα της ζωής η τάση αυτή αποτελεί ειδική και εξειδικευμένη αρνητική θυμική κατάσταση (Καπούλα, 2006). Οι πρώτες σκόπιμες αντιδράσεις εμφανίζονται στην ηλικία 2-3 ετών, και συνδέονται με την άρνηση και την ανυπακοή ως προς τους γονείς. Κατά το 3ο και 4ο έτος εμφανίζεται η ανταγωνιστικότητα απέναντι σε συνομηλίκους και κοινή διεκδίκηση πραγμάτων. Η παιδική επιθετικότητα περιλαμβάνει διάφορες ποικίλες ενέργειες όπως σωματικές και λεκτικές επιθέσεις, κοινωνικό αποκλεισμό, σεξουαλική παρενόχληση, υλικές ζημιές (Μπόλου, 2019). Όλα τα παιδιά θα δείξουν ένα βαθμό επιθετικότητας σε κάποια στάδια της ηλικίας τους.

Περίπου από την ηλικία των 12 μηνών τα βρέφη αρχίζουν να εκδηλώνουν κάποιες μορφές συντελεστικής επιθετικότητας (instrumental aggression), όταν βρίσκονται μαζί με συνομηλίκους. Είναι περισσότερο μορφές φυσικής επίθεσης (σπρωξίματα, άρπαγμα παιχνιδιών, κλοτσιές) και αφορά κυρίως παιχνίδια και άλλα

υλικά αγαθά (Τσιούγκου, 2003). Οι συμπεριφορές αυτές μπορεί να είναι μια μορφή αντίδρασης, όταν το παιδί αισθάνεται ότι παρεμποδίζεται η πραγματοποίηση των σχεδίων του. Όσο μεγαλώνει το παιδί αυτού του είδους επιθετικότητα μειώνεται ενώ ταυτόχρονα αυξάνεται η εχθρική επιθετικότητα και περισσότερο οι φραστικές επιθέσεις (χρήση ύβρεων, κοροϊδίας, προσβολών) (Τσιούγκου, 2003). Το μεγαλύτερο σε ηλικία παιδί έχει καλύτερη αντίληψη των κινήτρων και συναισθημάτων του ίδιου αλλά των άλλων ανθρώπων. Ένα παιδί που αισθάνεται ότι αδικείται προσπαθεί να προκαλέσει με τη σειρά του κάτι κακό στα άτομα που θεωρεί ότι τον έχουν αδικήσει, έχει δηλαδή και εκδικητική διάθεση (Τσιούγκου, 2003).

Δυο παλιές μελέτες, της Florence Goodenough (1931) και του Willard Hartup (1974) που όμως μέχρι σήμερα αποτελούν σημείο αναφοράς για την παιδική επιθετικότητα έχουν ως βασικά ευρήματα ότι οι εκρήξεις θυμού παρουσιάζουν κάμψη κατά την προσχολική ηλικία. Ενώ άλλες μορφές επιθετικής συμπεριφοράς αυξάνονται. Όπως η αντεκδίκηση στην περίπτωση που δεχτεί κάποια επίθεση από άλλο συνομήλικό του (Καλογεροπούλου, 2011),

Παιδιά που είναι πολύ επιθετικά σε νεαρή ηλικία έχουν περισσότερες πιθανότητες να είναι επιθετικά και ως ενήλικες. Βέβαια μπορεί να υπάρξουν και προσωρινές εξάρσεις επιθετικής συμπεριφοράς, όταν το παιδί βιώνει κάποιες αγχογόνες καταστάσεις, λ.χ. ερχομός ενός νέου παιδιού στην οικογένεια, το διαζύγιο των γονιών και άλλες παρόμοιες συνθήκες οι οποίες δημιουργούν στο παιδί υψηλά επίπεδα έντασης και ανασφάλειας. Όταν ωστόσο εμφανίζονται πολλά συμπτώματα επιθετικής συμπεριφοράς, όπως έντονη επιθετικότητα, μεγάλο χρονικό διάστημα εμφάνισης τους αυτό μάλλον προμηνύει μια σταθερή τάση προς αυτή τη συμπεριφορά (Καλογεροπούλου, 2011). Σε γενικές γραμμές φαίνεται να ισχύει η άποψη των κοινωνικών ψυχολόγων, ότι τα παιδιά που έχουν θετικά αποτελέσματα από την επιθετική τους συμπεριφορά και εκείνα που περιστοιχίζονται από επιθετικά πρότυπα, θα επιδεικνύουν περισσότερη επιθετικότητα από εκείνα που δεν βιώνουν τις συνθήκες αυτές (Τσιούγκου, 2003).

1.2.4 Παράγοντες που επηρεάζουν την επιθετική συμπεριφορά

Υπάρχουν πάρα πολλοί παράγοντες που θα μπορούσαν δυνητικά να αποτελέσουν την αιτία εκδήλωσης επιθετικής συμπεριφοράς. Οι βιολογικοί παράγοντες δηλαδή εγγενείς αιτίες όπως υπερκινητικότητα, χαμηλή νοημοσύνη, συναισθηματικές διαταραχές, ψυχοπαθολογία, μαθησιακές δυσκολίες. Σημαντικό

όμως ρόλο στην εμφάνιση της επιθετικότητας έχουν οι εξωτερικοί παράγοντες. Το περιβάλλον στο οποίο ζει και μεγαλώνει ένα παιδί, η οικογένεια, το σχολείο κ.τ.λ. Τα παιδιά συνηθίζουν να μιμούνται ότι συμβαίνει στην καθημερινότητά τους (Τσιούγκου, 2003). Έτσι οικογένειες που είναι γενικά επιθετικές, έχουν παιδιά που είναι κι αυτό επιθετικό. (Βουτσινά, 2017). Ενώ ένας επιπλέον παράγοντας που βοηθά ακόμα και την κρυμμένη επιθετικότητα των παιδιών να εκφραστεί είναι η τηλεόραση και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια στα οποία η επιθετικότητα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο (Ζεργιώτης, 2014). Η συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί είναι ίσως από τους καθοριστικότερους παράγοντες της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς του. Ο συνδυασμός χαλαρής πειθαρχίας και εχθρικής στάσης των γονέων δημιουργεί στο παιδί δυσκολία ελέγχου της συμπεριφοράς του (Καπούλα, 2006). Γονείς υπερβολικά αυστηροί που τιμωρούν συχνά το παιδί, δεν του αφήνουν περιθώρια συναισθηματικής έκφρασης (Βουτσινά, 2017). Η οικογενειακή βία δημιουργεί ατμόσφαιρα φόβου, καθώς και συναισθηματικές τραύματα στο παιδί που υπήρξε μάρτυρας ή θύμα (Καπούλα, 2006). Αλλά και το αντίθετο, γονείς που δεν θέτουν όρια στη συμπεριφορά του παιδιού και δείχνουν μεγάλη ανοχή στην επιθετικότητα του, ή το αγνοούν και το απορρίπτουν (Βουτσινά, 2017). Ενώ ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την επιθετικότητα ενός παιδιού είναι η αλληλεπίδραση με τους συνομήλικους του. Η απόρριψη ή η πρόκληση από κάποιους συνομήλικους ή ακόμα και η αντιζηλία με τα αδέρφια του είναι αιτίες που μπορεί να προκαλέσουν το παιδί να αντιδράσει επιθετικά (Καπούλα, 2006).

1.2.5 Μορφές παιδικής επιθετικότητας

- **Κρίσεις θυμού** Είναι ξεσπάσματα και φοβερές εκρήξεις οργής που εκδηλώνουν τα παιδιά. Στις κρίσεις αυτές το παιδί: χτυπάει τα πόδια του δυνατά, βρίζει, στριγκλίζει, κρατάει την αναπνοή του, κοκαλώνει, κ.τ.λ. Τις περισσότερες φορές οι συγκεκριμένες επιθετικές ενέργειες του παιδιού στρέφονται προς τον ίδιο του τον εαυτό (Τσιούγκου, 2003).
- **Το μίσος η εχθρική επιθετικότητα** Το συναίσθημα του μίσους περιέχει πάντοτε ένα στοιχείο εκδίκησης και είναι ένδειξη παθολογικής συμπεριφοράς (Βουτσινά, 2017). Συνήθως εκδηλώνεται με απειλές και εκφοβισμούς προς έναν αντίπαλο ανταγωνιστή (Τσιούγκου, 2003).
- **Τα πειράγματα, οι προσβολές, οι αισχρολογίες** Είναι μια μορφή λεκτικής επιθετικότητας, αρκετά διαδεδομένη στους κύκλους των παιδιών. Τα ενοχλητικά

πειράγματα είναι αρκετά συνηθισμένα προβλήματα κατά την παιδική ηλικία (Βουτσινά, 2017).

- **Η παθητική επιθετικότητα** Η ειρωνεία και η αδιαφορία είναι μια μορφή επιθετικότητας. Τα παιδιά μπορεί να εμφανίσουν ξαφνικά ανυπακοή, ξαπλώνουν πάνω στα θρανία, κάνουν πως δεν ακούνε κ.λ.π. (Βουτσινά, 2017)

1.3 Ζώα συντροφιάς

1.3.1 Ορισμός

Ζώο είναι κάθε έμβιος οργανισμός που συναισθάνεται και κινείται σε ξηρά, αέρα και θάλασσα ή οποιοδήποτε άλλο υδατικό οικοσύστημα ή υγροβιότοπο (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2011)

Δεσποζόμενο ζώο συντροφιάς είναι κάθε ζώο που συντηρείται ή προορίζεται να συντηρηθεί από τον άνθρωπο, κυρίως μέσα στην κατοικία του, για λόγους φιλοζωίας ή συντροφιάς και τελεί υπό την άμεση επίβλεψη και φροντίδα του ιδιοκτήτη του ή κατόχου ή συνοδού ή φύλακα. Ως ζώα συντροφιάς θεωρούνται και οι σκύλοι που χρησιμοποιούνται για το κυνήγι, τη φύλαξη ποιμνίων και την παροχή βοήθειας και προστασίας ατόμων με ειδικές ανάγκες, καθώς και οι σκύλοι έρευνας και διάσωσης. (Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, 2011)

1.3.2 Σχέση ανθρώπου με τα ζώα

Ο δεσμός ανθρώπου-ζώου είναι ιδιαίτερα σημαντικός αφού τα κατοικίδια ζώα παρέχουν συντροφιά στους ιδιοκτήτες τους αλλά εντάσσονται και σε θεραπευτικές προσεγγίσεις (Μπλαβάκη, 2021). Αρχαιολογικά ευρήματα επίσης μαρτυρούν ότι 10.000 χρόνια πριν, ο σκύλος και ο λύκος ήταν από τα πρώτα ζώα που εξημερώθηκαν (Αθανασίου, 2017). Η σχέση του ανθρώπου με τα ζώα ανάγεται σε πολλά χρόνια πριν, ίσως περισσότερα από 50.000 και ο άνθρωπος ήταν πάντα ο (Christian, 2020)κυρίαρχος. Η ύπαρξη των ζώων εξυπηρετούσε πολλούς τομείς της ανθρώπινης ζωής. Στην σημερινή εποχή τα ζώα διακρίνονται σε πειραματόζωα, εργατικό δυναμικό και κατοικίδια (Πλέσσα, 2012). Τα θετικά στοιχεία που ο άνθρωπος κομίζει από την αλληλεπίδρασή του με τα ζώα, αφορούν τη γενική υγεία, τη φυσική και συναισθηματική ευεξία καθώς και την ψυχολογική υγεία. Η συντροφιά των ζώων ικανοποιεί σημαντικές ανάγκες των ανθρώπων. Τα κατοικίδια κατά κάποιο τρόπο παρέχουν μία ασφαλέστερη αντίληψη της πραγματικότητας. Τα ζώα έχουν απεριόριστη δυνατότητα για αποδοχή, λατρεία, προσοχή, συγχώρεση και άνευ όρων αγάπη (Μπλαβάκη, 2021).

1.3.3 Ζώα και παιδιά

Η συνύπαρξη ενός παιδιού με ένα ζώο είναι ευεργετική για πολλούς λόγους, τόσο σωματικούς όσο και ψυχικούς. Απλώς και μόνο με την ύπαρξή τους, τα ζώα αποτελούν πηγή σταθερότητας, προσφέρουν ασφάλεια στον ιδιοκτήτη τους, προωθούν την άσκηση (Μπλαβάκη, 2021). Συνυπάρχοντας με ένα ζώο, τα παιδιά γίνονται υπεύθυνοι άνθρωποι και ωριμάζουν πολύ, αφού αναλαμβάνουν ευθύνες, που έχουν σχέση με τις βασικές ανάγκες του ζώου. Δεν είναι τυχαίο ότι παιδιά που έχουν κατοικίδια ζώα έχουν ανεπτυγμένο αίσθημα ευθύνης και ασκούνται σωματικά περισσότερο.

Τα ζώα συντροφιάς μπορούν να διαδραματίσουν έναν ξεχωριστό ρόλο στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, ιδιαίτερα στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης για τους άλλους, της αυτονομίας και την ενσυναίσθησης (Μπλαβάκη, 2021). Έχει επίσης παρατηρηθεί ότι τα παιδιά και κυρίως τα ντροπαλά παιδιά, που μεγαλώνουν με κατοικίδια, κερδίζουν περισσότερη αυτοπεποίθηση. Το παιδί αναπτύσσει έναν ισχυρό δεσμό με το ζώακι και διδάσκεται έτσι την αξία της φιλίας, ενώ αισθάνεται ότι έχει έναν πιστό φίλο. Τα παιδιά με κατοικίδια δείχνουν ανεπτυγμένη αυτοεκτίμηση, αυτονομία, γνωστική και ηθική ανάπτυξη, ενώ εμφανίζουν μεγαλύτερη κοινωνική ευαισθησία, και εμπιστοσύνη σε διαπροσωπικές σχέσεις. (Μπέκερ, 2013)

Ακόμα και ένα παιδί με μαθησιακές δυσκολίες μόνο θετικά μπορεί να λάβει από ένα ζώο συντροφιάς. Και αυτό συμβαίνει γιατί μερικά παιδιά με αυτισμό ή άλλες μαθησιακές δυσκολίες μπορούν να επικοινωνήσουν καλύτερα με τα ζώα, παρά με τους ανθρώπους. Μια μελέτη που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο του Μιζούρι με επικεφαλής τον Gretchen Carlisle, ερευνητή στο Κέντρο Ερευνών για την Αλληλεπίδραση Ανθρώπου-Ζώου (ReCHAI) στο MU College of Veterinary Medicine (Carlisle, 2016), και στην οποία συμμετείχαν 700 οικογένειες, έδειξε ότι υπάρχει αλληλεπίδραση ανάμεσα στα παιδιά με αυτισμό και τους σκύλους τους. Σε όλες τις οικογένειες υπήρχε ένα αυτιστικό παιδί. Τα 2/3 των συμμετεχόντων στην έρευνα είχαν σκύλο και από αυτούς το 94% ανέφερε ότι τα παιδιά τους με αυτισμό ήταν ιδιαίτερα συνδεδεμένα με τα σκυλιά τους. Ακόμα όμως και οι οικογένειες χωρίς σκύλο ανέφεραν σε ποσοστό 70% ότι στα παιδιά τους με αυτισμό άρεσαν τα σκυλιά. Επίσης, όταν ένα αυτιστικό παιδί συνδέεται με έναν σκύλο, θα μπορέσει αργότερα να αλληλοεπιδράσει πιο εύκολα με τους ανθρώπους και θα νιώθει πιο ήρεμο (Χολεουα, 2021).

1.3.4 Τα ζώα συντροφιάς ως μεταβατικό αντικείμενο

Ο Winnicott (1971, 46) αναφέρει ότι ένα ζώο μπορεί να αποτελέσει για ένα παιδί ένα είδος μεταβατικού αντικειμένου: «Ο κύριος σκοπός του μεταβατικού αντικειμένου είναι να βοηθήσει την ομαλή μετάβαση του παιδιού στα αναπτυξιακά στάδια που βιώνει. Καθώς τα παιδιά μεταβαίνουν από τη σχέση συγχώνευσης με τη μητέρα στην αυτονόμησή τους και στο να αποτελούν μια ξεχωριστή οντότητα, έχουν ανάγκη από επιβεβαίωση και καθησυχασμό από τα άγχη και τους φόβους τους. Το μεταβατικό αντικείμενο εκπληρώνει αυτό το σκοπό, αφού ενυπάρχει στο χώρο μεταξύ της μητέρας και του παιδιού. Παράλληλα, περικλείει κομμάτια της μητέρας και του παιδιού. Το παιδί εσωτερικεύει τις καταπραϋντικές / καθησυχαστικές εμπειρίες που έζησε με τη μητέρα του κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του κι έτσι μπορεί, έχοντας το μεταβατικό αντικείμενο που εμπεριέχει τις αναμνήσεις αυτών των εμπειριών, να ηρεμήσει πλέον και μόνο του τον εαυτό του» (Τζελέπη, 2019).

Από την ηλικία των 9 μηνών πολλά νήπια, όταν φεύγουν οι γονείς τους, αποζητούν να ψηλαφούν το μεταβατικό αντικείμενο (π.χ. αρκουδάκι) για να παρηγορηθούν. Αυτή η συμπεριφορά εκφράζει πιθανώς μια πρώτη μορφή του άγχους αποχωρισμού. Το μεταβατικό αντικείμενο είναι κάτι που διαλέγει το ίδιο το παιδί αφού οι ιδιότητές του (μυρωδιά, μαλακή αφή, ζεστασιά) του θυμίζουν τη μητέρα του. Όταν η μητέρα φεύγει, αυτό το αντικείμενο καταφέρνει να κρατά ζωντανή την ανάμνηση της μητέρας και το βοηθά να ηρεμεί και έτσι να αντέχει την απουσία της (Γιαννακοπούλου, 2015). Το κατοικίδιο μπορεί να λειτουργήσει επίσης, ως ανακουφιστικό υποκατάστατο της προσωρινής απουσίας των γονιών και να προσφέρει θαλπωρή και ασφάλεια με τη σταθερότητα της παρουσίας του (Γιαννακοπούλου, 2015).

1.4 Στόχοι και ερευνητικά ερωτήματα

1.4.1 Στόχος

Είναι κοινώς αποδεκτό ότι συνύπαρξη ενός παιδιού με ένα ζώο είναι ευεργετική για πολλούς λόγους, τόσο σωματικούς όσο και ψυχικούς. Απλώς και μόνο με την ύπαρξή τους, τα ζώα διδάσκουν την πίστη, τη φιλία και την ανιδιοτελή αγάπη. Συνυπάρχοντας με ένα ζώο, τα παιδιά γίνονται υπεύθυνοι άνθρωποι, αφού αναλαμβάνουν ευθύνες, για να ικανοποιήσουν τις βασικές ανάγκες του ζώου.

Στα παιδιά, η συχνότητα εμφάνισης των διαταραχών άγχους είναι αρκετά υψηλή, Το παιδί βιώνει το άγχος μη μπορώντας να το κατανοήσει το εκφράζει γενικά

και απροσδιόριστα. Η επιθετικότητα αποτελεί, επίσης ένα συχνό πρόβλημα συμπεριφοράς των παιδιών που πολλές φορές απασχολεί τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς.

Στο πλαίσιο της μελέτης PLAYCE (Christian, 2020) διαπιστώθηκε ότι όσα παιδιά ζούσαν σε σπίτι με σκύλο είχαν λιγότερες πιθανότητες να έχουν δυσκολίες στη συναισθηματική έκφραση και στις κοινωνικές επαφές τους, σε σχέση με τα παιδιά χωρίς κατοικίδιο στην οικογένειά τους. Ακόμα, είχαν μικρότερη πιθανότητα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και προβλημάτων στις σχέσεις τους με άλλα παιδιά, καθώς και μεγαλύτερη πιθανότητα να επιδεικνύουν θετικές συμπεριφορές. Μια άλλη μελέτη του Gretchen Carlisle, (Carlisle, 2016), έδειξε ότι υπάρχει αλληλεπίδραση ανάμεσα στα παιδιά με αυτισμό και τους σκύλους τους. Επιπροσθέτως σε έρευνα της Darlene Kertes τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στα παιδιά που ήταν με τα κατοικίδια τους, τα επίπεδα κορτιζόλης ήταν χαμηλότερα σε σύγκριση με εκείνα που δεν είχαν το ζώο τους μαζί. (Darlene, 2017)

Στην Ελλάδα δεν έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες που να διερευνούν τη σχέση των κατοικίδιων ζώων με τα παιδιά. Ενώ δεν υπάρχει έρευνα η οποία να εξετάζει την επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς ειδικά στην εκδήλωση του άγχους και της επιθετικής συμπεριφορά των παιδιών 2-7ετών. Λαμβάνοντας υπόψη τα ερευνητικά δεδομένα και τη βιβλιογραφία επισημάνεται ότι οι περισσότερες μελέτες εστιάζουν στη σχέση κατοικίδιου και παιδιών με αυτισμό ή γενικευμένες διαταραχές. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, δεν προκύπτει να έχουν γίνει έρευνες που να μελετούν αν η ηλικία σε συνδυασμό με κάποιο ζώο συντροφιάς επηρεάζει την εκδήλωση του άγχους και της επιθετικότητας σε παιδιά 2 έως 7 ετών. Επιπροσθέτως δεν έχουν αναφερθεί έρευνες που να συγκρίνουν την επιθετικότητα και το άγχος των αγοριών ή των κοριτσιών με γνώμονα το αν έχουν κατοικίδιο ή όχι. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία των ζώων στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών και το πόσο συχνά αυτά εκδηλώνουν άγχος και επιθετικότητα προέκυψε το κίνητρο για τη διεξαγωγή αυτής της έρευνας.

Ο στόχος της παρούσης πτυχιακής εργασίας είναι να ερευνηθεί η επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς στα παιδιά προνηπιακής, νηπιακής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Συγκεκριμένα να διερευνηθεί αν επηρεάζουν, θετικά ή αρνητικά,

στην εκδήλωση του άγχους και της επιθετικής συμπεριφοράς που τυχόν εμφανίζονται στα παιδιά.

1.4.2 Ερευνητικά ερωτήματα

- Τα παιδιά που έχουν ζώο συντροφιάς στην οικογένεια τους, έχουν διαφορά στην εκδήλωση του άγχους;
- Τα παιδιά που έχουν ζώο συντροφιάς εμφανίζουν λιγότερη επιθετική συμπεριφορά;
- Το διάστημα που έχει το παιδί το ζώο συντροφιάς στην οικογένεια του, έχει επίδραση στο άγχος και στην επιθετική συμπεριφορά;
- Η ενασχόληση του παιδιού με το ζώο συντροφιάς έχει επίδραση στο άγχος και στη επιθετική συμπεριφορά;
- Το φύλλο του παιδιού παίζει ρόλο στην επαφή με το ζώο συντροφιάς και την επίδραση του στο άγχος και την επιθετική συμπεριφορά.
- Υπάρχει διάφορα στο άγχος και στην επιθετικότητα ανάμεσα στα αγόρια που έχουν κατοικίδιο και εκείνα που δεν έχουν και αντίστοιχα στα κορίτσια που έχουν κατοικίδιο και εκείνα που δεν έχουν
- Η ηλικίας του παιδιού έχει σχέση με την εκδήλωση επιθετικότητας και άγχους
- Η ηλικία έχει επίδραση στο άγχος και την επιθετικότητα στα παιδιά με κατοικίδιο και στα παιδιά χωρίς ζώο συντροφιάς
- Το είδους του ζώου συντροφιάς έχει επίδραση στο άγχος και στην επιθετικότητα

2.Μεθοδολογία

2.1Ερευνητική μέθοδος

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης είναι η ποσοτική έρευνα. Η ποσοτική ανάλυση αποβλέπει στην επαλήθευση μιας υπόθεσης μέσω αριθμητικών στοιχείων και επιτρέπει τη σύνδεση δύο ή περισσότερων χαρακτηριστικών για μεγάλο αριθμό περιπτώσεων.Χρησιμοποιεί αντικειμενικές μετρήσεις και στατιστική ανάλυση δεδομένων.. (Σταματίου, 2019)

Με την ποσοτική μέθοδο είναι δυνατή η διεξαγωγή της έρευνας σε ένα αρκετά μεγάλο δείγμα του πληθυσμού. Επικεντρώνεται στη μέτρηση θεωρητικών εννοιών μέσω δομημένων εργαλείων όπως το ερωτηματολόγιο. (Σταματίου, 2019).

Δεδομένου ότι σκοπός αυτής της έρευνας είναι να διερευνήσει την επίδραση που μπορεί να έχουν τα ζώα συντροφιάς στη συμπεριφορά των παιδιών, και συγκεκριμένα στην εκδήλωση άγχους και επιθετικότητας, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ποσοτικής ανάλυσης καθώς και της δειγματοληπτικής μεθόδου με τη χρήση ενός δομημένου ερωτηματολογίου.

2.2 Δείγμα

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ευκαιριακής δειγματοληψίας όπου εξετάζονται οι περιπτώσεις που είναι πιο προσβάσιμες στον ερευνητή μέχρι να συμπληρωθεί ο επιθυμητός αριθμός ατόμων του δείγματος. (Σωτηρούδας, 2011). Έτσι η συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποίησε την μέθοδο ευκαιρίας για να μπορούν τα δεδομένα να συλλεχθούν εύκολα και σε σύντομο χρονικό διάστημα. Καθώς επίσης και η δειγματοληψία χιονοστιβάδας όπου κάποια μέλη υποδεικνύουν και επόμενα μέλη του δείγματος. (Παπαγεωργίου, 2014). Ο πληθυσμός που διερευνήθηκε είναι οικογένειες στις οποίες υπάρχουν παιδιά ηλικίας μεταξύ 2 έως 7 ετών, είτε είχαν ζώα συντροφιάς είτε όχι.

Το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε στο διαδίκτυο και οι οικογένειες που το συμπληρώσαν ήταν τυχαίες. Συμπληρώθηκε από τους γονείς των παιδιών και για κάθε παιδί της οικογένειας που ανήκει στην ηλικιακή ομάδα την οποία ερευνά η παρούσα εργασία ξεχωριστά. Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της μελέτης είναι συνολικά 187 οικογένειες στις οποίες υπάρχουν παιδιά στο ηλικιακό πλαίσιο που τέθηκε ως απαραίτητο στοιχείο για τον καθορισμό του πληθυσμού της έρευνας. Από τα 187 παιδιά τα 104 ήταν αγόρια με μέσο όρο ηλικίας 4,7 και τυπική απόκλιση 1,62 και τα κορίτσια ήταν 83 με μέσο όρο ηλικίας 4,9 και τυπική απόκλιση 1,61.

Από το σύνολο του δείγματος δημιουργήθηκαν δυο διαφορετικές ομάδες. Οικογένειες που έχουν ζώα συντροφιάς στην κατοχή τους και οικογένειες που δεν έχουν. Με αυτό τον τρόπο είναι πιο αξιόπιστη η σύγκριση των παιδιών των δυο ομάδων και πιο κατανοητή η τυχόν επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς. Έτσι συγκεντρώθηκαν ενενήντα εννιά (99) ερωτηματολόγια από οικογένειες με ζώο συντροφιάς και ογδόντα οκτώ (88) από οικογένειες χωρίς κάποιο κατοικίδιο. Ο μέσος όρος ηλικίας ήταν 4,8 έτη και η τυπική απόκλιση 1,64 στα παιδιά που είχαν

κατοικίδιο ενώ σε εκείνα που δεν είχαν ο μέσος όρος ήταν 4,8 και η τυπική απόκλιση 1,60.

2.3 Ερευνητικό Υλικό – Εργαλεία

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια της χρήσης ενός δομημένου ερωτηματολογίου. Οι πλειονότητα των ερωτήσεων αντλήθηκε από τη Λίστα Ελέγχου Παιδικής Συμπεριφοράς (Child Behavior Checklist(CBCL)1,5-5). Είναι ένα μέσο αξιολόγησης δυσλειτουργικών συμπεριφορών παιδιών και έφηβων που απευθύνεται κυρίως σε γονείς. Είναι ένα από τα διαγνωστικά εργαλεία του Achenbach, και χρησιμοποιείται για τη συλλογή πληροφοριών για την ανίχνευση προβλημάτων συμπεριφοράς των παιδιών (Χρηστίδου και Ιωάννου και Λαμπροπούλου, 2009). Τα ερωτηματολόγια του CBCL συμπληρώνονται από τους γονείς ή κηδεμόνες των παιδιών. Μέσα σε ένα σύνολο 120 ερωτήσεων περιλαμβάνονται δημογραφικές πληροφορίες, καθώς και ερωτήσεις που δίνουν πληροφορίες για την αξιολόγηση των ικανοτήτων, των προβλημάτων συμπεριφοράς και συναισθήματος των παιδιών.

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε είναι καταρτισμένο με ερωτήσεις οι οποίες αφορούν στη συμπεριφορά των παιδιών και συντελεί στη μέτρηση του άγχους καθώς και της επιθετικότητας του παιδιού. Οι απαντήσεις του βασίζονται στην κλίμακα τύπου Likert, τεσσάρων διαβαθμίσεων, και είναι χωρισμένο σε τέσσερις ενότητες.

Στην πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου, ζητούνται τα δημογραφικά στοιχεία. Ποιο συγκεκριμένα ζητείται να αναφερθεί ο τόπος κατοικίας, η ηλικία και το φύλο του παιδιού, η οικογενειακή κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο του κάθε γονέα και τέλος αν έχουν κατοικίδιο ή όχι. Τα δημογραφικά στοιχεία προσφέρουν τις πρώτες πληροφορίες για την οικογένεια που παίρνει μέρος στην έρευνα και είναι απαραίτητα για την επαλήθευση της τήρησης των προϋποθέσεων που χρειάζονται για την πραγματοποίηση της μελέτης, ενώ στη συνέχεια υπάρχουν τα ερωτηματολόγια από όπου θα αντληθούν οι πληροφορίες για τη συμπεριφορά των παιδιών.

2.3.1 Ερωτηματολόγιο για το άγχος

Το ερωτηματολόγιο αφορά στο άγχος των παιδιών. Βάση αυτού θα ερευνηθεί αν υπάρχει κάποια επιρροή των ζώων συντροφιάς στην εκδήλωση του άγχους στα παιδιά.

Το ερωτηματολόγιο αυτό περιλαμβάνεται στη λίστα ελέγχου παιδικής συμπεριφοράς (CBCL 1,5-5). Από το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο επιλέχθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν οι ερωτήσεις που αφορούν το άγχος των παιδιών και χρησιμοποιήθηκαν για την συγκεκριμένη έρευνα.

Το ερωτηματολόγιο για το άγχος περιλαμβάνει 11 ερωτήσεις κλειστού τύπου όπου οι γονείς καλούνται να απαντήσουν σε μια κλίμακα από το 0 έως το 2, με το μηδέν να είναι καθόλου, το 1 κάπως ή μερικές φορές και το 2 πάρα πολύ ανάλογα με το πόσο συμφωνούν με την ερώτηση (κλίμακα τύπου Likert). Τέλος συμπεριλαμβάνεται και μία ερώτηση σύντομης απάντησης, όπου οι γονείς καλούνται να περιγράψουν τι προκαλεί φόβο στο παιδί τους.

Αυτό που ζητήθηκε από τους γονείς ήταν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που περιγράφουν συμπεριφορές παιδιών σχετικές με το άγχος και να επιλέξουν εκείνη η οποία ανταποκρίνεται στη συμπεριφορά του δικού τους παιδιού.

2.3.2 Ερωτηματολόγιο για την επιθετική συμπεριφορά

Το τρίτο ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των ζώων συντροφιάς και την επιθετικότητα των παιδιών.

Και σε αυτό το ερωτηματολόγιο επιλέχθηκαν, καταγραφήκαν και χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις για την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών από τη λίστα ελέγχου παιδικής συμπεριφοράς (CBCL 1,5-5).

Το ερωτηματολόγιο που αφορά στη επιθετική συμπεριφορά περιλαμβάνει 19 ερωτήσεις κλειστού τύπου με απαντήσεις από το 0 έως το 2 με το μηδέν να είναι καθόλου, το 1 κάπως ή μερικές φορές και το 2 πάρα πολύ ανάλογα με το πόσο συμφωνούν με την ερώτηση (κλίμακα τύπου Likert).

Σε αυτό το τμήμα του ερωτηματολογίου οι γονείς κλήθηκαν να απαντήσουν ερωτήσεις που αφορούν σε επιθετικές συμπεριφορές, επιλέγοντας εκείνη που ταιριάζει περισσότερο στη συμπεριφορά του δικού τους παιδιού.

2.3.3 Ερωτηματολόγιο που αφορά στα ζώα συντροφιάς

Το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιήθηκε για να ληφθούν οι πληροφορίες για τα ζώα συντροφιάς που υπάρχουν στην κάθε οικογένεια και τη σχέση τους με τα παιδιά. Αποτελείται από οκτώ ερωτήσεις, εκ των οποίων πέντε είναι κλειστού τύπου με

απάντηση ναι ή όχι, ενώ συμπεριλαμβάνονται και τρεις ερωτήσεις οι οποίες χρειάζονται μια σύντομη απάντηση από τους γονείς.

Οι ερωτήσεις είναι ενημερωτικού περιεχομένου και μας δίνουν πληροφορίες για το ζώο συντροφιάς που υπάρχει στην οικογένεια και τη σχέση του με το παιδί. Πιο αναλυτικά ζητείται να αναφερθεί το είδος του ζώου συντροφιάς που έχει η κάθε οικογένεια, καθώς και το διάστημα που το έχουν στην κατοχή τους. Οι επόμενες ερωτήσεις αφορούν στο χρόνο που αφιερώνουν τα παιδιά στα ζώα συντροφιάς, και στην ποιότητα της φροντίδας που πιθανόν τους παρέχουν.

Σημειώνεται ότι το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε μόνο από τους γονείς οι οποίοι δήλωσαν ότι έχουν κατοικίδιο ζώο στην κατοχή τους.

2.3.4 Δείκτες αξιοπιστίας και εγκυρότητας

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να πληροί όλους τους κανόνες αξιοπιστίας και εγκυρότητας. Γι αυτό το λόγο χρησιμοποιήθηκε τμήμα ερωτηματολογίου από την λίστα ελέγχου παιδικής συμπεριφοράς (CBCL 1,5-5). Το CBCL (Child behavior Checklist) είναι ένα από τα εργαλεία του Achenbach, τα οποία θεωρούνται παγκοσμίως αποδεκτά και χρησιμοποιούνται ευρέως. Έχουν μεταφραστεί σε εξήντα ένα (61) γλώσσες και έχουν δημοσιευτεί πέντε χιλιάδες (5.000) ερευνητικές εργασίες σχετικά με την εφαρμογή τους (Γκολοβάνοβα, 2017). Είναι ένα εργαλείο που διαθέτει προβλεπτική εγκυρότητα, χρονική σταθερότητα, εγκυρότητας κριτηρίου και εσωτερική συνοχή (Χρηστίδου και Ιωάννου και Λαμπροπούλου, 2009).

Ο έλεγχος της εγκυρότητας του περιεχομένου αποσκοπεί στην διόρθωση, επαναδιατύπωση ή ακόμα και διαγραφή ερωτήσεων οι οποίες δεν είναι αρκετά σαφείς και μπερδεύουν τους συμμετέχοντες. Η εγκυρότητα ενός ερωτηματολογίου αναφέρεται, ότι είναι η ιδιότητα του ερωτηματολογίου να μετρά αυτό που ισχυρίζεται ότι μετρά. Η εγκυρότητα περιεχομένου (content validity) αφορά στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζεται ένα ερωτηματολόγιο και είναι ο βαθμός στον οποίο ένα ερωτηματολόγιο καλύπτει τις διαφορετικές διαστάσεις της έννοιας ή, αλλιώς, της μεταβλητής που μετράται (Χριστίνα Ουζούνη, 2011).

Η αξιοπιστία ενός ερωτηματολογίου ορίζεται ως ο βαθμός εσωτερικής συνάφειας και συνέπειας του εργαλείου μέτρησης. Μιλάμε για συνέπεια ερωτηματολογίου όταν ελέγχεται σε δύο διαφορετικές περιόδους η για τη συνέπεια

ανάμεσα σε δύο τμήματα του ερωτηματολογίου . Ακόμα συνέπεια μπορεί να είναι και η εσωτερική συνάφεια των ερωτήσεων μεταξύ τους (Χριστίνα Ουζούνη, 2011).

2.4 Ερευνητική Διαδικασία

2.4.1 Περιγραφή διαδικασίας συλλογής δεδομένων

Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε δόθηκε σε γονείς σε διάφορα μέρη της Ελλάδας. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε σε διάφορες ομάδες στο διαδίκτυο, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με σκοπό να το συμπληρώσουν τυχαία άτομα που το επιθυμούσαν και έτσι να υπάρχει διαφάνεια στις απαντήσεις και ανωνυμία των ατόμων που συμμετείχαν.

Το ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμο και οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν σχετικά με τους στόχους της έρευνας. Συναίνεσαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις, συμπληρώνοντας το αντίστοιχο πεδίο στην αρχή του ερωτηματολογίου και μπορούσαν να ενημερωθούν για την πορεία της έρευνας και τα αποτελέσματα που προέκυψαν. Επίσης, ενημερώθηκαν πως κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου είχαν τη δυνατότητα διευκρινιστικών ερωτήσεων, αλλά και αποχώρησης ανά πάσα στιγμή.

Μετά την ολοκλήρωση της συλλογής των ερωτηματολογίων τα δεδομένα της έρευνας επεξεργάστηκαν με τη χρήση του προγράμματος SPSS, ένα ευρέως χρησιμοποιούμενο πρόγραμμα ανάλυσης δεδομένων, ώστε να εξασφαλιστεί ότι τα αποτελέσματα που θα διεξαχθούν θα είναι όσο το δυνατόν πιο έγκυρα και αξιόπιστα.

Τέλος δόθηκε μεγάλη προσοχή στην επεξεργασία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν. Χρησιμοποιήθηκαν κατά περίπτωση διαφορετικές μέθοδοι ανάλυσης, όπως OneWayAnova, t-test , pearson r και spearman rho,.

Τα δεδομένα από το διαδίκτυο συλλέχτηκαν σε ηλεκτρονική μορφή. Το κάθε ερωτηματολόγιο, αφού το απαντούσαν οι ερωτώμενοι και πραγματοποιούσαν την υποβολή του, γινόταν άμεσα η συλλογή των απαντήσεων σε πρόγραμμα συλλογής δεδομένων της Google.

2.4.2 Περιγραφή και αιτιολόγηση της/των μεθόδου/ων στατιστικής ή/και ποιοτικής επεξεργασίας/ανάλυσης των δεδομένων

Για την επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων του ζητήματος της επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς στο άγχος και την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος t-test. Ποιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε για να διερευνηθεί το πώς η ανεξάρτητη μεταβλητή επηρεάζει την εξαρτημένη όπου, ανεξάρτητη μεταβλητή ήταν το αν τα παιδιά είχαν κατοικίδιο ή όχι και εξαρτημένη το άγχος και η επιθετικότητα. Επιπλέον, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος spearman rho για να εκτιμηθεί η συσχέτιση μεταξύ του χρόνου που ασχολούνται τα παιδιά με το κατοικίδιο και το πώς επιδρούν αυτά στο άγχος και στη επιθετικότητα. Με την μέθοδο pearson r φάνηκε η σχέση που έχουν τα χρόνια που έχει ένα παιδί στην κατοχή του το ζώο συντροφιάς και πώς αυτά επηρεάζουν το άγχος και την επιθετικότητα. Στην συνέχεια, πραγματοποιήθηκε ανάλυση δεδομένων με τη μέθοδος t-test για να διεξαχθεί η διαφορά που έχει το φύλο των παιδιών στο άγχος και την επιθετικότητα. Αναλυτικότερα, χρησιμοποιήθηκε για να ανιχνευτεί το πώς η ανεξάρτητη μεταβλητή επηρεάζει την εξαρτημένη, όπου ανεξάρτητη μεταβλητή ήταν το φύλο των παιδιών και εξαρτημένη το άγχος και η επιθετικότητα.

Επιπρόσθετα, έγινε μια ακόμα μέθοδος t-test για την σύγκριση ανάμεσα στα αγόρια που έχουν κατοικίδιο και εκείνων που δεν έχουν, και ανάμεσα στα κορίτσια που έχουν κατοικίδιο και εκείνων που δεν έχουν. Χρησιμοποιήθηκε για να αναζητηθεί το πώς η ανεξάρτητες μεταβλητές επηρεάζουν τις εξαρτημένες, όπου, ανεξάρτητες μεταβλητές ήταν τα αγόρια και τα κορίτσια που είχαν κατοικίδιο καθώς επίσης τα αγόρια και τα κορίτσια που δεν είχαν, και εξαρτημένες το άγχος και η επιθετικότητα. Επίσης, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος pearson r για την συσχέτιση της ηλικίας των παιδιών που έχουν κατοικίδιο και εκείνα που δεν έχουν με το άγχος και την επιθετικότητα. Με την μέθοδο onewayanova προέκυψε το αποτέλεσμα που δείχνει την επίδραση της ηλικίας στο άγχος και στην επιθετικότητα. Χρησιμοποιήθηκε για να φανεί το πώς η ανεξάρτητη μεταβλητή επηρεάζει την εξαρτημένη, όπου ανεξάρτητη μεταβλητή ήταν η ηλικία και εξαρτημένη το άγχος και η επιθετικότητα. Επιλέχθηκε αυτή η μέθοδος γιατί υπήρχαν τρία επίπεδα να εξεταστούν, οι ηλικιακές ομάδες 2-3, 4-5, 6-7. Τέλος, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος t-test για το ζήτημα της επίδραση του είδους ζώου στο άγχος και την επιθετικότητα. Πιο συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε για να ερευνηθεί το πώς η ανεξάρτητη μεταβλητή

επιηρεάζει την εξαρτημένη όπου η ανεξάρτητη μεταβλητή ήταν το είδος ζώου και εξαρτημένη το άγχος και η επιθετικότητα.

3. Αποτελέσματα

Στο πρώτο μέρος των αποτελεσμάτων πραγματοποιείται μια περιγραφική ανάλυση των αποτελεσμάτων στα οποία συμπεριλαμβάνονται όλα τα στοιχεία από τα δημογραφικά δεδομένα του δείγματος.

Στην συνέχεια, παρουσιάζονται όλα τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη διεξαγωγή της έρευνας της επεξεργασία και ανάλυσης των δεδομένων τα οποία αφορούν τα ερευνητικά ερωτήματα που μελετώνται στην παρούσα έρευνα καθώς και επιπλέον ερωτήματα που προέκυψαν κατά την πορεία της έρευνας και κρίθηκαν χρήσιμα για την ορθότερη ολοκλήρωσή της.

3.1 Περιγραφικά δεδομένα

Το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε στο διαδίκτυο και η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε ηλεκτρονική μορφή. Ζητήθηκε από γονείς παιδιών ηλικίας 2- 7 ετών να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο και να το υποβάλουν ηλεκτρονικά. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε γονείς παιδιών που είχαν ζώο συντροφιάς αλλά και σε γονείς που δεν είχαν. Συνολικά, συλλέχθηκαν δεδομένα για 187 παιδιά.

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται τα δημογραφικά στοιχεία των ατόμων που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Πίνακας 1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά

	<i>N</i>	%
Φύλο		
Αγόρι	104	55,6
Κορίτσι	83	44,4
Ηλικία		
2-3 ετών	48	25,7
4-5 ετών	60	32,1
6-7 ετών	79	42,2
Οικογενειακή κατάσταση		

Άγαμος/η	12	6,4
Έγγαμος/η	163	87,2
Διαζευγμένος/η	9	4,8
Χήρος/α	3	1,6
Παιδιά με κατοικίδιο	99	52,9
Παιδιά χωρίς κατοικίδιο	88	47,1
Είδος ζώου συντροφιάς		
Γάτα	15	15,2
Σκύλος	76	76,8
Κουνέλι	2	2,0
Πτηνά	5	5,1
Ψάρια	1	1,0

Όπως εμφανίζεται, από τα παιδιά των οποίων οι γονείς απάντησαν στα ερωτηματολόγια, τα 104 (55,6%) ήταν αγόρια και τα 83 (44,4%) κορίτσια. Η ηλικία ήταν κατανομημένη στο ερωτηματολόγιο σε τρεις ηλικιακές ομάδες 2-3 ετών, 4-5 ετών και 6-7 ετών. Η πλειοψηφία των παιδιών, τα 79 (42,2%) ανήκουν στην τρίτη κατηγορία. Τα 60 (32,1%) παιδιά στη δεύτερη και τα 48 (25,7%) στην πρώτη.

Στην ερώτηση για την οικογενειακή τους κατάσταση οι περισσότεροι γονείς, οι 163, απάντησαν ότι είναι έγγαμοι (87,2%), 12 (6,4%) γονείς ότι είναι άγαμοι, 9 (4,8%) γονείς απάντησαν ότι είναι διαζευγμένοι και τέλος, 3 (1,6%) γονείς απάντησαν ότι είναι χήροι.

Στους γονείς τέθηκε η ερώτηση αν στην κατοχή της οικογένειάς τους υπάρχει κάποιο ζώο συντροφιάς. Από το σύνολο των ερωτηθέντων οι οποίοι ήταν 187, οι 99 απάντησαν ότι έχουν κάποιο κατοικίδιο, δηλαδή ένα ποσοστό της τάξεως του 52,9%, και οι υπόλοιποι 88 γονείς (47,1%) απάντησαν ότι δεν έχουν.

Όσοι διέθεταν κατοικίδιο προχώρησαν και στην επόμενη ερώτηση η οποία αναφερόταν στο είδος του ζώου που είχαν οι οικογένειες στην κατοχή τους. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν δείχνουν την προτίμηση των ανθρώπων στους σκύλους, αφού 76 (76,8%) οικογένειες απάντησαν ότι το κατοικίδιό τους είναι σκύλος. Ακολουθούν οι οικογένειες με γάτες οι οποίες είναι 15, δηλαδή ένα ποσοστό

15,2%. Τέλος, 5 γονείς (5,1%) απάντησαν ότι έχουν κάποιο πτηνό, και 2 (2%) γονείς ότι έχουν κουνέλι, ενώ υπήρχε και μια (1%) οικογένεια που είχε για κατοικίδιο ψάρια.

Υπήρχε ερώτηση όπου ζητήθηκε από τους γονείς να περιγράψουν την συμπεριφορά του παιδιού τους όταν είναι μαζί με το κατοικίδιο. Οι περισσότεροι γονείς ανέφεραν ότι το παιδί τους αισθάνεται ασφάλεια και φαίνεται ευτυχισμένο και γενικότερα έχει θετικά συναισθήματα. Επίσης, όταν βρίσκεται σε κάποια στρεσογόνο κατάσταση επιλέγει να ασχοληθεί με το ζώο συντροφιάς. Ακόμα τονίζεται ιδιαίτερα από τους περισσότερους γονείς ότι το παιδί επιλέγει από μόνο του να περνάει χρόνο με το κατοικίδιο του και ότι το έχει σαν αδερφάκι του.

3.2 Επίδραση των ζώων συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα τις έρευνας αφορούσε στο αν τα ζώα συντροφιάς έχουν επίδραση στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών. Για την ανάλυση των συγκεκριμένων δεδομένων πραγματοποιήθηκε t-test ανεξάρτητων δειγμάτων με ανεξάρτητη μεταβλητή το αν τα παιδιά διέθεταν κατοικίδιο ζώο ή όχι και εξαρτημένες μεταβλητές το άγχος και την επιθετικότητα. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2. Αναλύσεις t-test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης που έχουν τα ζώα συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών

	Με κατοικίδιο		Χωρίς κατοικίδιο		t-test	
	M.	S.D.	M	S.D.	t	p
Επιθετικότητα	27,53	7,34	30,18	7,94	-2,37	,019*
Άγχος	14,90	3,50	15,92	3,66	-1,93	,055

* $p < 0,05$

Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 2, υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην μεταβλητή της επιθετικότητας, $t(185) = -2,37$, $p = ,019$. Πιο συγκεκριμένα φαίνεται ότι τα παιδιά που δεν έχουν κατοικίδιο εμφανίζουν υψηλότερες βαθμολογίες στην επιθετικότητα σε σχέση με τα παιδιά που έχουν κατοικίδιο ζώο.

Όσον αφορά την μεταβλητή του άγχους, τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεν είναι στατιστικά σημαντικά, $t(185)=-1,93, p=,055$. Ωστόσο, φαίνεται να υπάρχει μία τάση όπου τα παιδιά χωρίς κατοικίδιο εμφανίζουν μεγαλύτερες βαθμολογίες στα επίπεδα άγχους σε σχέση με τα παιδιά που έχουν κατοικίδιο ζώο.

3.3 Η συσχέτιση του χρόνου που αφιερώνουν τα παιδιά στο ζώο συντροφιάς με το άγχος και την επιθετικότητα

Για την διερεύνηση της συσχέτισης του χρόνου που αφιερώνουν τα παιδιά στο κατοικίδιο με το άγχος και την επιθετικότητα πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις συσχέτισης Spearman Rho. Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 3. Ανάλυση συσχέτισης Spearman Rho για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του χρόνου που αφιερώνουν τα παιδιά στο κατοικίδιο ζώο με το άγχος και την επιθετικότητα

	Άγχος		Επιθετικότητα	
	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Χρόνος που αφιερώνει το παιδί με το κατοικίδιο	-,23	,022*	-,32	,001*

* $p < 0,05$

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 3, παρατηρείται στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ του χρόνου που αφιερώνει το παιδί στο ζώο συντροφιάς και το άγχος, $r(185)=-,23, p=,022$. Επομένως, όσο περισσότερο χρόνο αφιερώνει το παιδί στο κατοικίδιο για την φροντίδα ή για παιχνίδι με το κατοικίδιο, τόσο μειώνεται και το άγχος του. Ωστόσο, ο συντελεστής συσχέτισης rho υποδηλώνει μικρού βαθμού συνάφεια.

Όσον αφορά την μεταβλητή της επιθετικότητας παρατηρείται στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ του χρόνου που αφιερώνει το παιδί στο ζώο συντροφιάς και της επιθετικότητας, $r(185)=-,32, p=,001$. Ο συντελεστής συσχέτισης rho είναι ενδεικτικός για μέτριο προς μικρό βαθμό συνάφειας. Επομένως, τα παιδιά δηλαδή που αφιέρωναν περισσότερο χρόνο στο κατοικίδιό τους εμφανίζουν χαμηλότερη επιθετική συμπεριφορά σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά.

3.4 Η συσχέτιση μεταξύ του χρόνου που έχουν τα παιδιά το κατοικίδιο με το άγχος και την επιθετικότητα

Για την διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ του χρόνου που έχουν τα παιδιά το ζώο συντροφιάς με το άγχος και την επιθετικότητα πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις συσχέτισης Pearsonr. Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 4. Ανάλυση Pearson r για την συσχέτιση του χρόνου που έχουν το κατοικίδιο με το άγχος και την επιθετικότητα

	Άγχος		Επιθετικότητα	
	r	p	r	p
Πόσα χρόνια έχουν το κατοικίδιο	,25	,015*	,24	,015*

* $p < 0,05$

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 4, παρατηρείται στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ του χρόνου που έχουν τα παιδιά το κατοικίδιο και το άγχος, $r(185)=,24$, $p=,015$. Επομένως όσα περισσότερα χρόνια έχουν στην οικογένεια το κατοικίδιο, τόσο αυξάνεται και το άγχος του παιδιού.

Όσο αφορά την μεταβλητή της επιθετικότητας, παρατηρείται επίσης στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με τον χρόνο που έχουν τα παιδιά το κατοικίδιο, $r(185)=,24$, $p=,015$ όσα περισσότερα χρόνια έχουν οι οικογένειες το κατοικίδιο, τόσο αυξάνεται η επιθετικότητα στο παιδί.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να αναφερθεί ότι παρόλο που οι συσχετίσεις μεταξύ του χρόνου που έχουν τα παιδιά το ζώο συντροφιάς με το άγχος και την επιθετικότητα είναι στατιστικά σημαντικές, οι συντελεστές συνάφειας r είναι μικροί (μικρότεροι του 0.3) γεγονός που υποδηλώνει πως η συσχέτιση είναι ασθενής και δεν μπορεί να ερμηνευθεί.

3.5 Σύγκριση ανάμεσα σε αγόρια και κορίτσια σε σχέση με το άγχος και την επιθετικότητα

Για την μελέτη της επίδρασης της μεταβλητής του φύλου στο άγχος και την επιθετικότητα των παιδιών, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις t-test ανεξάρτητων δειγμάτων με ανεξάρτητη μεταβλητή το φύλο και εξαρτημένες μεταβλητές το άγχος και την επιθετικότητα. Ο Πίνακας 5 παρουσιάζει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 5. Αναλύσεις t-test ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης του φύλου στο άγχος και την επιθετικότητα

	Αγόρι		Κορίτσι		t-test	
	M	S.D.	M	S.D.	t	p
Επιθετικότητα	30,43	8,21	26,71	6,57	3,35	,001*
Άγχος	16,07	3,68	14,53	3,33	2,96	,003*

* $p < 0,05$

Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 5, υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην μεταβλητή της επιθετικότητας $t(185) = 3,35, p = ,001$. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ότι τα αγόρια εμφανίζουν μεγαλύτερες βαθμολογίες σε σχέση με τα κορίτσια. Επομένως, τα κορίτσια εμφανίζουν χαμηλότερη επιθετικότητα σε σχέση με τα αγόρια.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά την μεταβλητή του άγχους, τα αποτελέσματα της ανάλυσης υποδεικνύουν στατιστική διαφορά $t(185) = 2,95, p = ,003$. Φαίνεται ότι τα αγόρια εμφανίζουν μεγαλύτερες βαθμολογίες σε σχέση με τα κορίτσια άρα τα κορίτσια να εμφανίζουν λιγότερο άγχος συγκριτικά με τα αγόρια.

3. 6 Σύγκριση ανάμεσα στα αγόρια που έχουν κατοικίδιο και εκείνων που δεν έχουν και ανάμεσα στα κορίτσια που έχουν κατοικίδιο και εκείνων που δεν έχουν

Στην συνέχεια πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις t-test ανεξάρτητων δειγμάτων για την επίδραση του ζώου στο άγχος και την επιθετικότητα για το κάθε φύλο ξεχωριστά. Την ανεξάρτητη μεταβλητή αποτελούσε το αν έχουν κατοικίδιο ζώο ή όχι ενώ ως εξαρτημένες μεταβλητές ορίσθηκαν το άγχος και η επιθετικότητα. Οι Πίνακες 6 και 7 παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 6. Αναλύσεις t-test για σύγκριση ανάμεσα στα αγόρια που έχουν κατοικίδιο σε σχέση με τα αγόρια που δεν έχουν ως προς το φύλο και την επιθετικότητα

	Αγόρια που έχουν κατοικίδιο		Αγόρια που δεν έχουν κατοικίδιο		t-test	
	M	S.D.	M	S.D.	t	p
Άγχος	15,52	3,82	16,66	3,46	-1,59	,115
Επιθετικότητα	29,26	8,23	31,71	8,08	-1,53	,130

Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 6 δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές για το δείγμα των αγοριών στο άγχος $t(102)=-1,591, p=,115$ και στην επιθετικότητα $t(102)=-1,525, p=,130$.

Πίνακας 7. Αναλύσεις t-test για σύγκριση ανάμεσα στα κορίτσια που έχουν κατοικίδιο σε σχέση με τα αγόρια που δεν έχουν ως προς το φύλο και την επιθετικότητα

	Κορίτσια που έχουν κατοικίδιο		Κορίτσια που δεν έχουν κατοικίδιο		t-test	
	M	S.D	M	S.D	t	p
Άγχος	14,18	2,96	14,94	3,72	-1,05	,297
Επιθετικότητα	25,44	5,52	28,21	7,42	-1,94	,055

Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 7 δεν παρατηρήθηκαν στατιστικές διαφορές για το δείγμα των κοριτσιών στο άγχος και στην επιθετικότητα. Στην μεταβλητή του άγχους το αποτέλεσμα είναι $t(81)=-1,050, p=,297$ και στη μεταβλητή της επιθετικότητας τα αποτελέσματα είναι $t(81)=-1,944, p=0,55$.

3.7 Η συσχέτιση της ηλικίας με την εκδήλωση επιθετικότητας και άγχους

Για την ανάλυση της σχέσης της ηλικίας των παιδιών με το άγχος και την επιθετικότητα πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις Pearson r. Ο Πίνακας 8 παρουσιάζει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 8. Ανάλυση συσχέτισης Pearson r για την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ηλικίας των παιδιών με το άγχος και την επιθετικότητα

	Άγχος		Επιθετικότητα	
	r	p	r	p
Ηλικία παιδιού που έχει κατοικίδιο	-,10	,31	-,14	,152
Ηλικία παιδιού που δεν έχει κατοικίδιο	-,08	,43	-,21	,055

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 8 όσον αφορά τα παιδιά που έχουν κατοικίδιο, δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και του άγχους, $r(185)=-,103, p=,312$. Το ίδιο εύρημα ισχύει και για την μεταβλητή της επιθετικότητας όπου δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση, $r(185)=-,145, p,152$.

Όσον αφορά τα παιδιά που δεν έχουν κατοικίδιο δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και του άγχους, $r(185)=-,083, p=,439$. Το ίδιο εύρημα ισχύει και για τη μεταβλητή της επιθετικότητας όπου δεν παρατηρείται στατιστικά σημαντική συσχέτιση, $r(185)=-,206, p=,055$.

3.8 Η επίδραση της ηλικίας στο άγχος και την επιθετικότητα

Για την μελέτη της επίδρασης της μεταβλητής της ηλικίας στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις μονοπαραγοντικής ανάλυσης διακύμανσης (oneway – Anova) με ανεξάρτητη μεταβλητή την ηλικία και εξαρτημένες το άγχος και την επιθετικότητα. Η μεταβλητή της ηλικίας παρουσιάζει τρεις διαβαθμίσεις 2-3 ετών, 4-5 ετών και 6-7 ετών. Ο Πίνακας 8 παρουσιάζει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Πίνακας 9. Ανάλυση oneway -Anova ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης που έχει η ηλικία στο άγχος και στην επιθετικότητα στα παιδιά που έχουν κατοικίδιο

Μεταβλητές	Ηλικία						One-way Anova	
	2-3		4-5		6-7			
	M.	S.D	M.	S.D.	M.	S.D.	F	p
Άγχος	14,96	3,44	15,80	3,18	14,25	3,68	1,74	,180
Επιθετικότητα	28,46	6,98	28,76	6,75	26,09	7,85	1,47	,235

Όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 9, τα αποτελέσματα της ανάλυσης για την μεταβλητή του άγχους δεν είναι στατιστικά σημαντικά, $F(2, 98)=1,74, p=,180$. Επομένως, η ηλικία φαίνεται ότι δεν έχει σημαντική επίδραση στην εκδήλωση του άγχους του παιδιού.

Όσον αφορά στη μεταβλητή της επιθετικότητας, τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεν είναι στατιστικά σημαντικά, $F(2, 98)=1,47, p=,235$. Επομένως, η

ηλικία φαίνεται ότι δεν έχει σημαντική επίδραση στην εκδήλωση της επιθετικότητας του παιδιού.

Πίνακας 10. Ανάλυση one way -Ανονα ανεξάρτητων δειγμάτων για την διερεύνηση της επίδρασης που έχει η ηλικία στο άγχος και στην επιθετικότητα στα παιδιά που δεν έχουν κατοικίδιο

Μεταβλητές	Ηλικία						One-way Anova	
	2-3		4-5		6-7			
	M.	S.D	M.	S.D.	M.	S.D.	F	p
Άγχος	16,54	3,92	15,63	3,55	15,77	3,62	,43	,648
Επιθετικότητα	32,59	7,41	30,20	8,42	28,69	7,71	1,66	,195

Όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 10, τα αποτελέσματα της ανάλυσης για την μεταβλητή του άγχους δεν είναι στατιστικά σημαντικά, $F(2, 87)=,43, p=,658$. Επομένως, ότι η ηλικία δεν έχει σημαντική επίδραση όσον αφορά το άγχος στα παιδιά που δεν έχουν κατοικίδιο.

Όσο αφορά την μεταβλητή της επιθετικότητας, τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεν είναι στατιστικά σημαντικά, $F(2, 87)=1,66, p=,195$. Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ότι η ηλικία των παιδιών δεν έχει σημαντική επίδραση στην επιθετικότητα που εκδηλώνουν.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι συγκριτικά με τους δύο πίνακες φαίνεται ότι οι μέσοι όροι στο άγχος και στην επιθετικότητα στα παιδιά που δεν έχουν κατοικίδιο είναι μεγαλύτεροι.

3.9 Η επίδραση του είδους του ζώου ως προς το άγχος και την επιθετικότητα

Για την μελέτη της επίδρασης της μεταβλητής του είδους ζώου στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις t-test ανεξάρτητων δειγμάτων με ανεξάρτητη μεταβλητή το είδος ζώου (σκύλο, γάτα) και εξαρτημένη μεταβλητή το άγχος και την επιθετικότητα. Ο Πίνακας 11 παρουσιάζει τα αποτελέσματα των αναλύσεων.

Λόγω του ότι κατά τη διεξαγωγή της έρευνας προέκυψε ότι το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων είχαν στην κατοχή τους σκύλο (N=76) και γάτα (N=15)

κρίθηκε σκόπιμο να ερευνηθεί αν αυτό παρουσιάζει κάποια σημαντική διαφοροποίηση στη συμπεριφορά των παιδιών, σε σχέση πάντα με το άγχος και την επιθετικότητα.

Πίνακας 11. Ανάλυση *t*-test για την σύγκριση παιδιών που έχουν σκύλο και παιδιών που έχουν γάτα

	Σκύλος		Γάτα		<i>t</i> -test	
	<i>M</i>	<i>S.D</i>	<i>M</i>	<i>S.D</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Άγχος	15,19	3,58	14,40	2,64	-,82	,416
Επιθετικότητα	27,78	6,82	27,13	7,09	,88	,736

Όπως παρουσιάζεται στον Πίνακα 11 τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεν είναι στατιστικά σημαντικά στην μεταβλητή του άγχους, $t(97)=-,816$, $p=,416$. Προκύπτει λοιπόν το συμπέρασμα ότι το άγχος δεν επηρεάζεται από το είδος ζώου που έχουν τα παιδιά.

Όσον αφορά στη μεταβλητή της επιθετικότητας, τα αποτελέσματα της ανάλυσης και πάλι δεν είναι στατιστικά σημαντικά, $t(97)=,882$, $p=,736$. Επομένως, φαίνεται ότι η επιθετικότητα δεν σχετίζεται με το είδος ζώου που έχουν τα παιδιά.

4 Συζήτηση

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι πιθανές επιδράσεις των ζώων συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών. Όπως αναφέρθηκε και στην βιβλιογραφική ανασκόπηση, σύμφωνα με ορισμένες ερευνητικές προσπάθειες, φαίνεται πως τα παιδιά που μεγαλώνουν με ζώα συντροφιάς, επωφελούνται των επιδράσεων της επαφής αυτής (Καρακουζίδου, 2013). Τα κατοικίδια ζώα στην ζωή του παιδιού επιφέρουν θετικά συναισθήματα για τα παιδιά και έχουν σημαντική επίδραση σε αυτά. (Καρακουζίδου, 2013) Επομένως, προέκυψε το ερώτημα, αν τα παιδιά που έχουν κατοικίδιο, παρουσιάζουν λιγότερα προβλήματα άγχους και επιθετικότητας, σε σύγκριση με τα παιδιά που μεγαλώνουν χωρίς την παρουσία κατοικίδιου στη ζωή τους. Επόμενος στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί αν ο χρόνος που αφιερώνει ένα παιδί στο κατοικίδιο του επηρεάζει στο άγχος ή την επιθετικότητα και αν το διάστημα που έχει το ζώο συντροφιάς στην κατοχή του διαφοροποιεί την εκδήλωση αυτών των συμπεριφορών .

Επιπλέον θα διερευνηθεί αν παρατηρείται κάποια διαφορά στην εμφάνιση του άγχους και της επιθετικότητας μεταξύ των δύο φύλων.

Επιπρόσθετα, κατά την διάρκεια της παρούσας μελέτης κρίθηκε σημαντικό να διερευνηθεί αν το φύλο του παιδιού σχετίζεται με την εκδήλωση της επιθετικότητας. Επίσης, αν η κατοχή κατοικίδιου διαφοροποιεί τις συμπεριφορές που μελετούνται ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα των παιδιών. Και τέλος, κρίθηκε σημαντικό να εξεταστεί αν το είδος ζώου συντροφιάς που έχει ένα παιδί το επηρεάζει στο άγχος ή την επιθετικότητα.

Για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων, συλλέχθηκαν δεδομένα που αφορούν σε συμπεριφορές και συνήθειες των παιδιών και σχετίζονται με το άγχος και την επιθετικότητα, όπως τα αξιολόγησαν οι γονείς τους. Αυτό πραγματοποιήθηκε με τη συμπλήρωση από τους γονείς ενός ερωτηματολογίου το οποίο αντλήθηκε από το CBCL.

Όσον αφορά το κατά πόσο υπάρχει επίδραση του ζώου συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετικότητα του παιδιού τα ευρήματα της έρευνας είναι ότι τα παιδιά που έχουν ζώο συντροφιάς εμφανίζουν χαμηλότερα επίθετα επιθετικής συμπεριφοράς σε σχέση με εκείνα που δεν έχουν. Το συγκεκριμένο εύρημα είναι σύμφωνο με τις προηγούμενες μελέτες. Πιο συγκεκριμένα, στη μελέτη που έγινε στο πλαίσιο της έρευνας PLAYCE (Play Spaces and Environments for Children's Physical Activity, 2020) διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά με κατοικίδια ζώα έχουν 23% λιγότερες πιθανότητες να είναι επιθετικά σε σχέση με τα παιδιά χωρίς κατοικίδια ζώα. (Christian, , 2020). Κατόπιν μελέτης 1.646 οικογενειών, με παιδιά δύο έως πέντε ετών, εκ των οποίων τα 686 (42%) είχαν σκύλο, διαπιστώθηκε ότι όσα παιδιά ζούσαν σε σπίτι με σκύλο ήταν 23% λιγότερο πιθανό να έχουν δυσκολίες στη συναισθηματική έκφραση και στις κοινωνικές επαφές τους, σε σχέση με τα παιδιά χωρίς κατοικίδιο στην οικογένειά τους. (Christian, , 2020) Επίσης, τα παιδιά με σκύλο είχαν 30% μικρότερη πιθανότητα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και 40% μικρότερη πιθανότητα προβλημάτων στις σχέσεις τους με άλλα παιδιά (Christian, , 2020). . Ειδικό προσθέτουν επίσης, ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν με ζώα αναπτύσσουν πιο εύκολα το αίσθημα της υπευθυνότητας και της οικολογικής συνείδησης καλλιεργώντας παράλληλα αξίες συμπόνιας και σεβασμού για τον περίγυρο τους (Καμπίτση, 2020).

Η συντροφιά των κατοικίδιων αυξάνει την παραγωγή της σεροτονίνης στον οργανισμό γνωστή και ως ορμόνη της ευτυχίας. Ιδιοκτήτες κατοικίδιων αναφέρουν πως ένα χάδι στο σκύλο ή τη γάτα τους, λειτουργεί κατασταλτικά στο θυμό και το άγχος τους καθώς έχουν παρατηρήσει ότι επαναφέρει αμέσως τους παλμούς της καρδιάς τους στο φυσιολογικό, σε όποια κατάσταση έντασης κι αν βρίσκονται, και τους δημιουργεί ταυτόχρονα ένα αίσθημα ηρεμίας (Καμπίτση, 2020). Μόλις 10 λεπτά χάιδεμα γάτας ή σκύλου βοηθούν στη μείωση των επιπέδων της ορμόνης του στρες (κορτιζόλης), σύμφωνα με έρευνα που έγινε σε φοιτητές. (Pendry, 2019). Έρευνες έδειξαν ότι το κοίταγμα μιας γυάλας με ψάρια μπορεί να μειώσει την πίεση περισσότερο και από απλές ασκήσεις ηρεμίας. Ενώ το 94% των οικογενειών με αυτιστικό παιδί αναφέρουν ότι το παιδί τους συνδέθηκε με το κατοικίδιο ζώο και το βοήθησε με ποικίλους τρόπους. (Σκαλιώνη, 2005)

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, όσον αφορά στην εκδήλωση του άγχους σε συνδυασμό με την κατοχή ζώου συντροφιάς, τα ευρήματα που προέκυψαν δεν ήταν στατιστικά σημαντικά. Παρόμοια αποτελέσματα βρέθηκαν σε έρευνα του 2013 (Καρακουζιδου, 2013), η οποία μελετούσε γενικότερα προβλήματα στη συμπεριφορά των παιδιών σε σχέση με τα κατοικίδια. Με βάση τα αποτελέσματα της μελέτης δεν βρέθηκε σημαντική διαφορά όσον αφορά τα προβλήματα συμπεριφοράς, ανάμεσα στα παιδιά που έχουν κατοικίδιο και σε αυτά που δεν έχουν. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί πως στην παρούσα έρευνα όμως υπάρχει μια τάση που δείχνει τα παιδιά χωρίς κατοικίδιο να έχουν περισσότερο άγχος. Μία πιθανή εξήγηση των ευρημάτων είναι να μη φαίνεται ξεκάθαρα αν το άγχος ενός παιδιού επηρεάζεται από το κατοικίδιο, πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι είναι μια έμφυτη ψυχολογική κατάσταση του παιδιού που προκαλείται από πολλούς παράγοντες. Επομένως εάν το παιδί δε βρίσκεται μαζί με το κατοικίδιο του σε μια στρεσογόνο στιγμή, πιθανότατα δεν θα μπορεί και να το επηρεάσει. Έρευνα της Darlene Kertes, που δημοσιεύθηκε στο επιστημονικό περιοδικό Social Development, έδειξε ότι η παρουσία ενός κατοικίδιου ζώου, όταν ένα παιδί βιώνει μια αγχωτική εμπειρία, μειώνει την ένταση του στρες (Darlene, 2017). Τα παιδιά που είχαν το κατοικίδιο ζώο μαζί, ανέφεραν ότι αισθάνονται λιγότερο άγχος σε σύγκριση με το να είναι παρόν ο γονιός ή και μόνα τους. Στην έρευνα έλαβαν μέρος περίπου 100 οικογένειες, ιδιοκτήτες κατοικίδιων ζώων. Για να αξιολογήσουν το άγχος των παιδιών, τα έβαλαν να κάνουν διάφορες ενέργειες μαζί ή χωρίς το κατοικίδιό τους. Συνέλλεξαν δείγματα σάλιου από τα παιδιά

πριν και μετά από το στρεσογόνο παράγοντα για να ελεγχθούν τα επίπεδα κορτιζόλης, έναν βιολογικό δείκτη που δείχνει της απόκριση του στρες στον οργανισμό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στα παιδιά που ήταν με τα κατοικίδια τους, τα επίπεδα κορτιζόλης ήταν χαμηλότερα σε σύγκριση με εκείνα που δεν είχαν το ζώο τους μαζί. (Darlene, 2017). Αυτό σημαίνει ότι η παρουσία του κατοικίδιου, όταν το παιδί βιώνει μια αγχώδη κατάσταση μειώνει το ποσοστό άγχους. Στην παρούσα έρευνα, παρόλο που δεν προέκυψε στατιστική σημαντικότητα, η τάση που φάνηκε να υπάρχει, ότι δηλαδή τα παιδιά με κατοικίδιο έχουν λιγότερο άγχος, συνάδει με τις υπόλοιπες έρευνες.

Όσον αφορά το ερευνητικό ερώτημα για το αν ο χρόνος που τα παιδιά αφιερώνουν στο κατοικίδιο τους επηρεάζει το άγχος και την επιθετική τους συμπεριφορά διαπιστώθηκε ότι ο χρόνος που αφιερώνουν τα παιδιά στο κατοικίδιο μειώνει το άγχος και την επιθετικότητα όσο δηλαδή περισσότερο χρόνο αφιερώνουν τα παιδιά στο κατοικίδιο τόσο μειώνεται και το άγχος και η επιθετικότητα. Ωστόσο, ο συντελεστής rho στο άγχος εμφανίζει μικρού βαθμού συνάφεια, ενώ όσον αφορά την επιθετικότητα, ο συντελεστής rho εμφανίζει μέτριο προς μικρό βαθμό συνάφειας. Σύμφωνα με τη μελέτη του Πανεπιστημίου της Δυτικής Αυστραλίας (Christian, , 2020) το αποτέλεσμα που προέκυψε είναι ότι η ασχολία του παιδιού με το κατοικίδιο του παίζει σημαντικό ρόλο στη μείωση τόσο του άγχους όσο και της επιθετικότητας. Επιπλέον, αναφέρει ότι τα παιδιά που έκαναν βόλτες με την οικογένεια τους και τον σκύλο τους, τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα είχαν 36% λιγότερες πιθανότητες να αναπτύξουν επιθετικότητα και συναισθήματα άγχους. Αυτό αποδεικνύει ότι ο χρόνος που ασχολείται ένα παιδί με το κατοικίδιο του έχει επίδραση στο άγχος και στην επιθετικότητα του. Στην ερώτηση που τέθηκε στους γονείς για το πόσο χρόνο αφιερώνει το παιδί τους στο κατοικίδιο, οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες απάντησαν ότι το παιδί τους αφιερώνει αρκετό χρόνο με το κατοικίδιο τους. Πολλοί γονείς απάντησαν ότι ασχολείται λίγο, ενώ υπήρχαν και κάποιοι που είπαν ότι αφιερώνει πολύ χρόνο στο κατοικίδιο του. Ελάχιστοι ήταν αυτοί που απάντησαν ότι το παιδί τους δεν ασχολείται καθόλου με το κατοικίδιο. Από τα αποτελέσματα αυτά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των παιδιών επιλέγουν να περνούν χρόνο με το κατοικίδιο τους. Επίσης η πλειονότητα των γονέων απάντησαν ότι βλέπουν διαφορά στην συμπεριφορά του παιδιού τους όταν εκείνο ασχολείται με το κατοικίδιο. Και από τις περιγραφές τους παρατηρείται ότι διαπιστώνουν θετικά

συναισθήματα από τα παιδιά. Αυτό επαληθεύεται και από το αποτέλεσμα της έρευνας της Darlene Kertes που αναφέρθηκε και στο προηγούμενο ερευνητικό ερώτημα, όπου στα παιδιά που ήταν με τα κατοικίδια τους, τα επίπεδα κορτιζόλης ήταν χαμηλότερα σε σύγκριση με εκείνα που δεν το είχαν μαζί τους (Darlene, 2017). Το ότι ο συντελεστής συνάφειας είναι χαμηλός πιθανότατα οφείλεται στο ότι τα παιδιά είναι αρκετά μικρά και οι γονείς, ενδεχομένως δεν έχουν αντιληφθεί κάποια αγχώδη κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα παιδιά τους.

Στη συνέχεια, για το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το διάστημα που τα παιδιά είχαν το κατοικίδιο ζώο στην κατοχή τους επηρέασε ανάλογα τη συμπεριφορά τους τόσο σε σχέση με το άγχος όσο και με την επιθετικότητα. Πιο συγκεκριμένα, όσο αυξάνεται ο χρόνος που έχουν το κατοικίδιο, αυξάνεται και το άγχος και η επιθετικότητα που εμφανίζουν τα παιδιά. Το μέγιστο του χρόνου που είχαν το κατοικίδιο οι ερωτούμενοι, ήταν οχτώ (8) χρόνια ενώ το λιγότερο ένας (1) χρόνος. Ωστόσο ο συντελεστής συνάφειας είναι αρκετά χαμηλός, $r(185)=-,24, p=,015$ για το άγχος και $r(185)=-,24, p=,015$ για την επιθετικότητα οπότε το συγκεκριμένο αποτέλεσμα δεν μπορεί να ερμηνευτεί ως σημαντικό εύρημα στην παρούσα έρευνα. Πιθανότατα ένας λόγος που μπορεί να προέκυψε αυτό το αποτέλεσμα, είναι το γεγονός ότι τα παιδιά είναι σε μικρή ηλικία και δεν έχει εμφανιστεί ακόμα ή επίδραση του κατοικίδιου, ανεξάρτητα με τα χρόνια που το έχουν στην κατοχή τους. Δεν υπάρχουν έρευνες που να έχουν ασχοληθεί με το συγκεκριμένο ερευνητικό ερώτημα για να μπορέσει να γίνει κάποια αξιόπιστη σύγκριση. Βέβαια σε άλλες μελέτες βρέθηκε ότι τα νήπια και βρέφη που μεγαλώνουν με ζώο συντροφιάς, δε γλείφουν τον αντίχειρά τους, κίνηση που φανερώνει συναισθηματική ανασφάλεια. Αυτό φανερώνει ότι ακόμα και τα βρέφη που δεν μπορούν να αφιερώσουν χρόνο στα ζώα συντροφιάς κομίζουν οφέλη από αυτά (Κοντοστάνου, 2020).

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκε επίσης το ερώτημα αν το φύλο του παιδιού έχει σχέση με την εκδήλωση της επιθετικότητας. Το αποτέλεσμα που προέκυψε είναι ότι τα κορίτσια εμφανίζουν χαμηλότερη επιθετικότητα, αλλά και λιγότερο άγχος από τα αγόρια ανεξάρτητα αν έχουν στην κατοχή τους κατοικίδιο ζώο ή όχι. Από τα συγκεκριμένα ευρήματα απορρέει ότι τα κατοικίδια ζώα δεν έχουν διαφορετική επίδραση στα παιδιά σε σχέση με το φύλο τους, ενώ ταυτόχρονα, και στις δύο περιπτώσεις φαίνεται ότι τα κορίτσια εμφανίζουν λιγότερη επιθετικότητα και είναι

λιγότερο αγχώδη συγκριτικά με τα αγόρια. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία τα συγκεκριμένα ευρήματα είναι αντιφατικά. Όσον αφορά την επιθετικότητα, τα αποτελέσματα είναι σύμφωνα με μελέτες που έχουν γίνει για παρόμοια ζητήματα (Μανιαδακη και Κάκουρος, 2010). Αναφέρεται ότι υπάρχει διαφορά στην ανάπτυξη του εγκεφάλου των δύο φύλων και αυτός είναι και ο παράγοντας που επηρεάζει την εκδήλωση της επιθετικότητας. Στα αγόρια εκκρίνεται περισσότερη τεστοστερόνη, μία ορμόνη που δίνει ώθηση στην επιθετικότητα. Ενώ αντίθετα στα κορίτσια εκκρίνεται περισσότερη σεροτονίνη, μία ουσία νευροδιαβίβασης που κάμπει την επιθετικότητα (Ξύδα, 2020). Επίσης, οι κοινωνικές αντιλήψεις για τη συμπεριφορά που θα πρέπει να έχουν τα αγόρια και τα κορίτσια οδηγούν σε διαφοροποίηση των πρακτικών κοινωνικοποίησης των δύο φύλων, γεγονός που επηρεάζει τον τρόπο που εκδηλώνουν την επιθετική συμπεριφορά (Μανιαδακη και Κάκουρος, 2010). Οι προηγούμενες μελέτες υποστηρίζουν ότι οι γονείς αντιδρούν συνήθως αρνητικά στην εκδήλωση θυμού από ένα βρέφος-κορίτσι ενώ δείχνουν μεγαλύτερη κατανόηση όταν ο θυμός εκδηλώνεται από ένα βρέφος-αγόρι. Κατά τη νηπιακή ηλικία, οι ενήλικες αγνοούν συχνότερα τα κορίτσια όταν αυτά διεκδικούν πράγματα ενώ τους δίνουν περισσότερη προσοχή όταν αυτά είναι υπάκουα (Μανιαδακη και Κάκουρος, 2010). Σχετικά με το άγχος όμως, μελέτες που ασχολήθηκαν με παρόμοια ζητήματα αναφέρουν ότι έχει διαπιστωθεί πως σε όλο το φάσμα της παιδικής ηλικίας, τα κορίτσια εμφανίζουν συμπτώματα άγχους με μεγαλύτερη συχνότητα σε σύγκριση με τα αγόρια (Σκαφίδα Ε. , 2008). Σύμφωνα με έρευνα (HBSC/WHO) του ΕΠΙΨΥ τα ευρήματα δείχνουν ότι ψηλότερες τιμές άγχους εμφανίζουν τα κορίτσια σε σύγκριση με τα αγόρια. (Αγγελοπούλου Α. , 2019). Ο λόγος που τα ευρήματα της έρευνας δεν συνάδουν με την βιβλιογραφία, είναι ίσως ότι το δείγμα των κοριτσιών είναι μικρότερο συγκριτικά με το δείγμα των αγοριών. Ακόμα είναι πιθανό οι γονείς να μην είναι αντικειμενικοί στην αξιολόγηση των συναισθηματικών εκδηλώσεων των παιδιών τους και εξαιτίας της μικρής ηλικίας να μην έχουν κατανοήσει ότι το παιδί τους βρίσκεται σε κάποια αγχώδη κατάσταση.

Επιπροσθέτως, έγινε σύγκριση διαχωρίζοντας το φύλο των παιδιών και την κατοχή κατοικίδιου, για να φανεί αν υπάρχει κάποια διαφορά στην εκδήλωση του άγχους και της επιθετικότητας. Από τα αποτελέσματα δεν προέκυψε κάποια διαφορά τόσο στο άγχος όσο και στην επιθετικότητα. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, δεν έχουν γίνει έρευνες που να συγκρίνουν την επιθετικότητα και το άγχος των αγοριών ή

των κοριτσιών με γνώμονα το αν έχουν κατοικίδιο ή όχι. Σύμφωνα όμως με τα ευρήματα της έρευνας, αλλά και από την βιβλιογραφία που έχει ήδη αναφερθεί προκύπτει το συμπέρασμα ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν με τη συντροφιά κάποιου ζώου, εμφανίζουν λιγότερη επιθετικότητα και άγχος συγκριτικά με εκείνα που μεγαλώνουν χωρίς κατοικίδιο. Πιθανότατα η αιτία που ενώ στο συνολικό δείγμα προκύπτει ότι το άγχος και η επιθετικότητα μειώνεται με την παρουσία του κατοικίδιου, στα μεμονωμένα δείγματα (αγόρια ή κορίτσια) δεν υπάρχει διαφοροποίηση, ίσως είναι ότι τα συγκεκριμένα δείγματα είναι μικρά.

Μελετήθηκε ακόμα αν η κατοχή κατοικίδιου διαφοροποιεί την εκδήλωση του άγχους και της επιθετικότητας ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα των παιδιών. Όπως φάνηκε στα αποτελέσματα, δεν έχουμε στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς την ηλικία των παιδιών στην εκδήλωση του άγχους και της επιθετικότητας, Άρα οι συγκεκριμένες συμπεριφορές δεν φάνηκε να επηρεάζονται από την ηλικία. Επιπρόσθετα, η ανάλυση συσχέτισης που πραγματοποιήθηκε δεν σημείωσε στατιστική σημαντική συνάφεια ανάμεσα στην ηλικία με το άγχος και την κατάθλιψη των παιδιών, είτε διαθέτουν κατοικίδιο ζώο είτε όχι. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, δεν προκύπτει να έχουν γίνει μελέτες που να συγκρίνουν της ηλικιακές ομάδες που ερευνούνται από την παρούσα, για να μπορέσει να γίνει κάποια έγκυρη σύγκριση. Ένας λόγος που πιθανόν να οδήγησε σε αυτό το αποτέλεσμα, είναι ότι τα παιδιά είναι αρκετά μικρά για αυτό να μην είναι ξεκάθαρο αν επηρεάζονται ή όχι από το κατοικίδιο.

Τελευταίο ερώτημα που μελετήθηκε είναι αν το είδος ζώου συντροφιάς που έχει ένα παιδί έχει επίδραση στο άγχος και στην επιθετικότητα. Από τη συλλογή των δεδομένων προέκυψε ότι οι περισσότερες οικογένειες προτιμούν για κατοικίδιο τα σκυλιά και τις γάτες. Στα αποτελέσματα προέκυψε ότι το είδος ζώου που έχουν τα παιδιά δεν παίζει κάποιο ρόλο στην εκδήλωση άγχους και επιθετικής συμπεριφοράς. Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των γονέων που έχουν σκύλο και γάτα, τα παιδιά δένονται και με τα δύο είδη κατοικίδιου, τα φροντίζουν και ασχολούνται μαζί τους το ίδιο. Όπως φάνηκε από τις περιγραφές των γονέων και τα δύο επιδρούν θετικά στο άγχος και στην επιθετικότητα των παιδιών. Όπως αναφέρεται, σε πείραμα που έγινε, υπέδειξαν σε μια στρεσαρισμένη ομάδα ενηλίκων να χαϊδέψουν ένα κουνέλι, μια χελώνα και λούτρινα παιχνίδια με την μορφή αυτών των ζώων. Τα αποτελέσματα ήταν ότι στα λούτρινα δεν παρουσιάστηκε κάποια θετική αντίδραση. Αλλά η

αλληλεπίδραση με τα ζωντανά πλάσματα, είτε ήταν μαλακά και γούνινα είτε είχαν κέλυφος, ήταν να ανακουφίσει το άγχος. Το πείραμα ήταν αποτελεσματικό σε όλους όσους έλαβαν μέρος ανεξάρτητα με το αν είχαν δηλώσει ότι τους αρέσουν τα ζώα ή όχι. (Ταμπάχ, 2017).

Ως κατακλείδι να αναφέρουμε ότι η θετική επίδραση των ζώων στις ζωές των ανθρώπων αποδεικνύεται καθημερινά . Ολοένα και περισσότερο τα τελευταία χρόνια χρησιμοποιείται η βοήθεια τους και για θεραπευτικούς σκοπούς (Αθανασίου, 2017). Αν και οι μελέτες που έχουν γίνει είναι περιορισμένες, τα οφέλη είναι αρκετά εντυπωσιακά και αυτός είναι ένας από τους λόγους που αυξάνονται οι παρεμβάσεις που υποστηρίζονται από ζώα.(Ταμπάχ, 2017). Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από μια μελέτη του Ε. Φραδέλου είναι ότι τα οφέλη από τη θεραπευτική προσέγγιση μέσω των ζώων είναι ποικίλα και καλύπτουν το σωματικό, κοινωνικό και ψυχολογικό τομέα. Μειώνει το φόβο, τη λύπη και το άγχος, ενώ προάγει την ψυχολογική ευεξία, βελτιώνει την αυτοεκτίμηση και βοήθα στην αντιμετώπιση στρεσογόνων καταστάσεων (Φραδέλος, 2014) .Το γεγονός αυτό, το ότι δηλαδή χρησιμοποιούνται ζώα για θεραπευτικούς σκοπούς συνάδει τα αποτελέσματα της παρούσης έρευνας, τόσο ως προς τη μείωση της εκδήλωσης του άγχους των παιδιών, όσο και προς τη βελτίωση της επιθετικής συμπεριφοράς τους όταν έχουν στην κατοχή τους κάποιο ζώο συντροφιάς.

Αναφορικά με την πρωτοτυπία της παρούσας μελέτης, δεν έχουν γίνει πολλές έρευνες στην χώρα μας που να μελετάνε την επίδραση των κατοικίδιων στο άγχος και την επιθετικότητα των παιδιών ηλικίας 2 έως 7 ετών, οπότε θεωρήθηκε σημαντική η διεξαγωγή της συγκεκριμένης μελέτης. Δυστυχώς οι κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες που επικρατούν επιβαρύνουν συναισθηματικά τόσο τους ενήλικες όσο και τα παιδιά. Γι αυτό είναι σημαντικό να υπάρχουν τρόποι να μειωθεί η ένταση αυτών των συναισθημάτων, τουλάχιστον όσων αφορά τα παιδιά με τα οποία και ασχολήθηκε και η συγκεκριμένη έρευνα.

Όπως φάνηκε από την παρούσα μελέτη, τα ζώα συντροφιάς επηρεάζουν θετικά τα συναισθήματα των παιδιών και βοηθάνε στο να μειωθεί το άγχος και η επιθετικότητα τους. Η έρευνα που έγινε είχε σκοπό να αναδείξει αυτή τη θετική επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς στις αντιδράσεις των παιδιών και στην καθημερινότητά τους. Τα κατοικίδια μπορούν να φανούν ως διέξοδος από

στρεσογόνους παράγοντες, μετριάζοντας το αίσθημα του άγχους, ενώ η κατοχή κυρίως ενός σκύλου, μπορεί να βοηθήσει και σε έναν πιο δραστήριο τρόπο ζωής (βόλτες, παιχνίδια με μπάλα κ.α). Επιπλέον η φροντίδα ενός κατοικίδιου ενισχύει την κοινωνική ευθύνη αλλά και την αυτοεκτίμηση ενός παιδιού. Ένα παιδί που μαθαίνει να φροντίζει ένα ζώο και να το μεταχειρίζεται ευγενικά και υπομονετικά πιθανότατα θα μάθει να αντιμετωπίζει τους ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο.

5. Συμπεράσματα

Στην συγκεκριμένη υποενοότητα θα παρουσιαστούν τα συμπεράσματα που προέκυψαν και θα επισημανθούν οι περιορισμοί που υπήρξαν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας καθώς και πιθανές μελλοντικές διαστάσεις και ζητήματα που μπορούν να μελετηθούν.

Κατά τη διεξαγωγή της συγκεκριμένης έρευνας, αποδείχθηκε ότι τα ζώα συντροφιάς παίζουν σημαντικό ρόλο στην μείωση του άγχους και της επιθετικότητας των παιδιών. Τα παιδιά επιλέγουν να αφιερώνουν χρόνο στο κατοικίδιο τους και αισθάνονται καλύτερα όταν βρίσκονται μαζί του ενώ αισθάνονται πιο χαρούμενα και πιο ήρεμα. Συμπερασματικά, όπως αποδεικνύεται και από άλλες έρευνες, τα ζώα συντροφιάς βοηθούν στη μείωση της εκδήλωσης επιθετικής συμπεριφοράς στα παιδιά, ενώ και ο χρόνος που αφιερώνουν σε αυτά τα βοηθάει ακόμα περισσότερο. Τα παιδιά νιώθουν λιγότερο άγχος όταν βρίσκονται μαζί με το κατοικίδιο τους, αλλά και σε περιπτώσεις που είναι ήδη στρεσαρισμένα, επιλέγουν να βρίσκονται μαζί του, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των γονέων. Τα ζώα συντροφιάς είναι θεραπεία για τα παιδιά και έχουν θετική επίδραση σε αυτά. Μπορούν να διαδραματίσουν έναν ξεχωριστό ρόλο στη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, ιδιαίτερα στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης, της αυτονομίας και την ενσυναίσθησης..

Επιπροσθέτως παρατηρείται στην παρούσα έρευνα ότι τα κορίτσια παρουσιάζουν λιγότερο επιθετική συμπεριφορά σε σχέση με τα αγόρια. Όπως είναι άλλωστε αποδεδειγμένο και από άλλες έρευνες τα κορίτσια είναι πράγματι λιγότερο επιθετικά. Διαπιστώθηκε επίσης ότι ο χρόνος που ασχολείται ένα παιδί με το κατοικίδιο του έχει θετική επίδραση στην εκδήλωση του άγχους και της επιθετικότητας, ενώ το διάστημα που το έχουν στην κατοχή τους δεν έχει κάποια επίδραση που πιθανότατα οφείλεται στο ότι τα παιδιά είναι μικρά σε ηλικία και δεν έχει φανεί ακόμα η επίδραση του κατοικίδιου. Τέλος, φάνηκε ότι η ηλικία των

παιδιών ανεξάρτητα με το αν έχουν κατοικίδιο ή όχι δεν επηρεάζει το άγχος ή την επιθετικότητα, ενώ ούτε το είδος του ζώου φάνηκε να διαφοροποιεί τις συμπεριφορές αυτές

Περιορισμοί έρευνας

Κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της έρευνας επικρατούσαν ιδιαίτερες συνθήκες εξαιτίας της πανδημίας του covid-19. Έτσι οι περιορισμοί που υπήρξαν ήταν αυξημένοι από ότι θα ήταν υπό κανονικές συνθήκες. Πιο συγκεκριμένα, αυτό που δυσκόλεψε περισσότερο τη διεξαγωγή της μελέτης είναι το γεγονός ότι δεν υπήρχε η δυνατότητα να υπάρξει προσωπική επαφή με τους γονείς. Η μοναδική λύση ήταν να δοθούν τα ερωτηματολόγια σε ηλεκτρονική μορφή και να αναρτηθούν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για να μπορούν να έχουν πρόσβαση οι γονείς. Όμως για κάποιους γονείς δεν ήταν εφικτό να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο ώστε να μπορέσουν να απαντήσουν. Οι συγκεκριμένες συνθήκες κατέστησαν δύσκολη και την επιλογή μεταξύ των ερωτηθέντων, δηλαδή οικογενειών που έχουν κατοικίδιο ή όχι. Γι αυτό τα ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν ήταν 99 οικογενειών με κατοικίδιο και 88 χωρίς.

Επίσης, ένας άλλος περιορισμός της έρευνας αφορά στο δείγμα, καθώς αυτό συλλέχθηκε με τη μέθοδο της δειγματοληψίας ευκαιρίας. Σε αυτού του είδους τη δειγματοληψία εξετάζονται οι περιπτώσεις που είναι πιο εύκολο για τον ερευνητή μέχρι να συμπληρωθεί ο επιθυμητός αριθμός ατόμων του δείγματος. Βασικό μειονέκτημα της δειγματοληψίας ευκαιρίας είναι ότι το δείγμα δεν έχει την ίδια διάθρωση με αυτή του γενικού πληθυσμού και παρουσιάζει δυσκολία στον έλεγχο τυχόν μεροληψιών (Σωτηρούδας, 2011).

Ένας σημαντικός περιορισμός για τη διεξαγωγή της έρευνας είναι το γεγονός ότι το ερωτηματολόγιο συμπληρώνεται από γονείς, οι οποίοι επειδή αφορά τα παιδιά τους δεν είναι πάντα απολύτως ειλικρινείς. Συχνά δεν αξιολογούν αντικειμενικά ή υποτιμούν τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών τους. Και ενώ αποτελούν ιδιαίτερα σημαντικούς πληροφοριοδότες καθώς είναι γνώστες των αντιδράσεων και συμπεριφορών των παιδιών, παρατηρείται πως οι εκτιμήσεις τους μπορεί να αντανακλούν αντικειμενικά μετρήσιμες συμπεριφορές των παιδιών. Όμως αυτό δεν μπορεί να αποδειχθεί παρά μόνο να ειπωθεί.

Μελλοντικές έρευνες

Τα αποτελέσματα της έρευνας μας δίνουν το έναυσμα για περαιτέρω μελέτη πάνω στη συσχέτιση των ζώων συντροφιάς με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς και άγχους των παιδιών, καθώς επίσης και με ποιους τρόπους αυτή θεμελιώνεται συστηματικά από τη παιδική ηλικία στην ενήλικη ζωή του ατόμου. Συμπερασματικά, οι μετέπειτα έρευνες πάνω στην μέτρηση της επιθετικότητας και του άγχους, αναφορικά με την κατοχή κατοικίδιου θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν όσο το δυνατόν περισσότερες εκδοχές του φαινομένου όπως αυτό εκδηλώνεται σε ένα ευρύτερο φάσμα καταστάσεων. Επιπροσθέτως μελλοντικές έρευνες θα πρέπει να εστιάζουν στην επίδραση που μπορεί να έχει ένα κατοικίδιο στη συμπεριφορά και τη συναισθηματική-ψυχολογική κατάσταση των παιδιών που είναι μέλη μονογονεϊκών οικογενειών.

Ενδιαφέρον, θα είχε επίσης μελλοντική έρευνα με σκοπό να παρατηρηθεί το πόσο ένα ζώο κατάλληλα εκπαιδευμένο μπορεί να βοηθήσει στην προσαρμογή των παιδιών προσχολικής ηλικίας σε μια τάξη παιδικού σταθμού. Να μελετηθούν και αξιολογηθούν οι αντιδράσεις των παιδιών κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς έχοντας μέσα στην τάξη την παρουσία ενός κατοικίδιου.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

1. Carlisle, G. (2016). *Stress in Parents of Children with Autism: Pets May Help*. College of veterinary medicine. University of Missouri. Ανάκτηση Σεπτέμβριο 2021 από <https://cvm.missouri.edu/stress-in-parents-of-children-with-autism-pets-may-help/>
2. Christian, H. (2020, 06 06). *The relationship between dog ownership, dog play, family dog walking, and pre-schooler social–emotional development: findings from the PLAYCE observational study*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος από <https://www.nature.com/articles/s41390-020-1007-2>
3. Darlene, K. (2017, 7 7). *ΤΑ ΣΚΥΛΙΑ ΒΟΗΘΟΥΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΑΓΧΟΥΣ*; . University of Florida . Ανάκτηση Αύγουστο 2021 από <https://news.ufl.edu/articles/2017/05/pet-dogs-help-kids-feel-less-stressed-study-finds.html>
4. McBeth, C. (2012, 02). *Έρευνα για την άποψη των παιδιών για τα ζώα*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος από <https://www.zoosos.gr/wp-content/uploads/others/Erevna%20Carol%20Mcbeth.pdf>
5. Pendry, J. L. (2019). *Stress reduction benefits from petting dogs, cats*. Ανάκτηση Ιούλιος 2021, από <https://www.sciencedaily.com/releases/2019/07/190715114302.htm>
6. Αγγελοπούλου, Α. (2019). *Άγχος και κατάθλιψη βιώνουν οι περισσότεροι έφηβοι στην Ελλάδα*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2021, από [m.naftemporiki.gr](http://m.naftemporiki.gr/story/1522045): <https://m.naftemporiki.gr/story/1522045>
7. Αθανασίου, Μ. (2017). *ΨΥΧΟΘΕΡΑΠΕΙΑ ΜΕΣΩ ΖΩΩΝ*. Μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία. Αλεξανδρούπολη. Ανάκτηση από https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/12114/1/AthanasiouM_2017.pdf
8. Αλεξάνδρα, Φώτου. (2019). *Επιθετική συμπεριφορά στο προσχολικό και πρωτοσχολικό περιβάλλον*. Ανάκτηση Ιούλιος από <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/29611/1/%ce%9c.%ce%95.%20%ce%a6%ce%a9%ce%a4%ce%9f%ce%a5%20%ce%91%ce%9b%ce%95%ce%9e%ce%91%ce%9d%ce%94%ce%a1%ce%91%202019.pdf>.
9. Αργυροπούλου. (2020). *Κοινωνική ψυχολογία, Παραδόσεις μαθήματος στο τμήμα αγωγής και φροντίδας στην πρώιμη παιδική ηλικία*. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής.
10. Βουτσινά, Θ. (2017). *Η επιθετικότητα του παιδιού στο σχολείο και την οικογένεια*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2021, από <http://www.voutsina.com.gr/%ce%b1%cf%81%ce%b8%cf%81%ce%b1-%cf%88%cf%85%cf%87%ce%bf%ce%bb%ce%bf%ce%b3%ce%b9%ce%b1-%cf%82/%ce%b3%ce%b9%ce%b1->

%cf%80%ce%b1%ce%b9%ce%b4%ce%b9%ce%b1-
%ce%ba%ce%b1%ce%b9-
%ce%b5%cf%86%ce%b7%ce%b2%ce%bf%cf%85%cf%82/%ce%b5%cf%8
0%ce%b9

11. Γιαννακοπούλου, Α. (2015). *Συσχέτιση Συναισθηματικής Νοημοσύνης και Άγχους σε μαθητές δημοτικού*. Ανάκτηση Ιούλιος από [file:///C:/Users/sabot/Downloads/194-325-1-SM%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/sabot/Downloads/194-325-1-SM%20(3).pdf)
12. Γιωτάκος, Ο. (2014). *Επιθετική και βίαιη συμπεριφορά: αιτιολογία και δυνατότητα πρόβλεψης*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2021, από <https://www.psychologynow.gr/arthra-psyxikis-ygeias/psychikes-diataraxes/kliniki-psyxologia/11-epithetiki-ke-biei-siberifora-etilogia-ke-dinatotita-problepsis-tu-oresti-yotaku.html@@>
13. Γκολοβάνοβα, Β. (2017). *Αξιολόγηση μέσω του ερωτηματολογίου Achenbach και παρέμβαση στον τομέα της γραφοφωνολογικής ενημερότητας με εφαρμογή μεθόδου προ αναγράφων*. Ανάκτηση Ιούνιος 2021 από <https://apothetirio.lib.uoi.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6397/LOGO.pdf?sequence=1>
14. Γκόλτση, Β. (2007). *Επιθετικότητα: Η Ψυχολογική Προσέγγιση*. Ανάκτηση 2021, από <https://www.mednutrition.gr/portal/lifestyle/psyxologia/1169-epithetikotita-h-psyxologiki-proseggisi>
15. Ζεργιώτης, Α. (2014). *Επιστημονική Επετηρίδα Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών*. Εκδότης *epublishing*. Ανακτήθηκε 2 Σεπτεμβρίου από [file:///C:/Users/sabot/Downloads/852-1224-1-SM%20\(7\).pdf](file:///C:/Users/sabot/Downloads/852-1224-1-SM%20(7).pdf)
16. Καλογεροπούλου, Α. (2011). *Η κούκλα και η επιθετικότητα των παιδιών προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλία. Ανάκτηση Ιούνιος από [file:///C:/Users/sabot/Downloads/9853%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/sabot/Downloads/9853%20(2).pdf)
17. Καμπίτση. (2020, 06 12). Πόσο σημαντικά είναι τα ζώα στη ζωή του παιδιού *Κτηνιατρείο Καμπίτση Πόπη*. Ανάκτηση 09 2021, από <https://ktiniatreiopanorama.gr/2020/06/12/poso-simantika-einai-ta-zwa-sti-zwi-tou-paidiou/>
18. Κανελλάκη, Γ. (2010). *ΑΓΧΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ*. Πτυχιακή εργασία. Ανάκτηση Ιούλιος από http://nestor.teipel.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/13005/SDO_DMYP_00989_Medium.pdf?sequence=1
19. Καπούλα, Α. (2006). *Η επιθετικότητα στο νηπιαγωγείο*. Μελέτη δυο περιπτώσεων. Διπλωματική εργασία. Ανάκτηση Σεπτέμβριος από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/10131/P0010131.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

20. Καραγιώτα, Β. (2005). *Θεωρητική προσεγγιση για το άγχος- stress - φοβία. Μια παρεμβατική πρόταση για παιδιά του δημοτικού*. Διπλωματική εργασία. Ανάκτηση Ιούλιος από <https://ir.lib.uth.gr/xmlui/bitstream/handle/11615/10123/P0010123.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
21. Καρακουζίδου, Δ. (2013). *Η επαφή των παιδιών με ζώα συντροφιάς και πως αυτό επηρεάζει την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας*. Πτυχιακή εργασία. Ανάκτηση Ιούλιος από http://195.251.240.227/jspui/bitstream/123456789/7738/4/Karakouzidou_Desrina.pdf
22. Κοντοστάνου, Ο. (2020). *Μωρά και κατοικίδια: πλεονεκτήματα και τρόποι ασφαλούς συμβίωσης*. Πτυχιακή εργασία. Ανάκτηση Σεπτέμβριος από <https://apothetirio.lib.uoi.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6397/LOGO.pdf?sequence=1>
23. Μανιαδάκη και Κάκουρος, Ε. Ε. (2010, 5). *ResearchGate*. Ανάκτηση Σεπτέμβριο 2021, από ResearchGate.net: https://www.researchgate.net/profile/Katerina-Maniadaki/publication/322820459_Montelo_ermeneias_ton_diaphylikon_diahoron_ste_sychnoteta_ekdeloses_tes_Diataraches_Elleimmatikes_ProsochesYperkinetikotetas_se_agoria_kai_koritsia/links/5a717be20f7e9ba2e1cb77f8/Montelo-er
24. Μελετιάδου, Ε. (2018). *Σύγχρονες μέθοδοι εκπαιδευτικής παρέμβασης σε παιδιά με επιλεκτική αλαλία*. Μεταπτυχιακή εργασία. Ανάκτηση Ιούνιος 2021 από <http://ikee.lib.auth.gr/record/306182/files/GRI-2019-24991.pdf>
25. Μητρούση, Τραυλός, Κούκια, Ζυγά, Σ. (2016). *Θεωρίες άγχους: Μία κριτική ανασκόπηση*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2021 από http://journal-ene.gr/wp-content/uploads/2013/11/theories_agxous_kritiki_anaskopisi.pdf
26. Μοκαϊτή, Ρ. Κ. (2017). *Επιλεκτική αλαλία στο σχολείο. Σχέσεις και αντιλήψεις στο εκπαιδευτικό πλαίσιο: μία μελέτη περίπτωσης*. Εκδόσεις epublishing. Ανάκτηση Σεπτέμβριο 2021 από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/education/article/view/11446/0/ProCiteCitationPlugin>
27. Μπακούρα Ευθυμία. (2009, Ιανουάριος). Πτυχιακή εργασία «*Άγχος στη σκηνή – Αίτια και τρόπος αντιμετώπισης*». ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ. Ανάκτηση Ιούλιος 2021 από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/12377/2/MpakouraPE.pdf>
28. Μπέκερ, Δ. Θ. (2013). *Προκοινωνική συμπεριφορά στην προσχολική ηλικία και η επιρροή*. Ανάκτηση Ιούνιος 2021 από

- https://www.researchgate.net/publication/285594822_The_impact_of_companion_animal_on_the_pro_social_behavior_of_preschool_children
29. Μπλαβάκη, Ο. Κ. (2021). *Η σχέση των παιδιών προσχολικής ηλικίας με τα κατοικίδια ζώα*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2021 από <https://ejournals.lib.uoc.gr/index.php/edusci/article/view/1526/1416>
 30. Μπολοβίνος, Γ. (2018). *Θεωρία του Νου, κοινωνικό άγχος και ντροπή σε παιδιά ηλικίας 4 - 7 ετών*. Διπλωματική Εργασία. Ανάκτηση Ιούνιος 2021 από <https://olympias.lib.uoi.gr/jspui/bitstream/123456789/29260/1/%ce%9c.%ce%95.%20%ce%9c%ce%a0%ce%9f%ce%9b%ce%9f%ce%92%ce%99%ce%9d%ce%9f%ce%a3%20%ce%93%ce%95%ce%a9%ce%a1%ce%93%ce%99%ce%9f%ce%a3%202018.pdf>
 31. Μπόλου, Χ. (2019). *Η επιθετικότητα στην παιδική ηλικία και ο ρόλος της οικογένειας*. Ανάκτηση Ιούλιος 2021 από <https://dspace.uowm.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/1294/Bolou%20Christina.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
 32. Ξύδα, Ρ. (2020, 01 29). *Αγόρια-Κορίτσια: Ιδού οι διαφορές*. Ανάκτηση 9 2021, από <https://ygeiamou.gr/%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%AF/64133/agoria-koritsia-idou-i-diafores/>
 33. Παπαβασιλείου, Β. (2005). *Άγχος, στρές, φοβίες με έμφαση στην παιδική ηλικία και μία πρόταση για ένα παρεμβατικό πρόγραμμα σε παιδιά του δημοτικού σχολείου*. Διπλωματική εργασία.
 34. Παπαγεωργίου, Γ. (2014). Ποσοτική έρευνα. Ανάκτηση 09 2021, από https://sociology.soc.uoc.gr/pegasoc/wp-content/uploads/2014/10/Microsoft-Word-Papageorgiou_DEIGMATOLHPTIKH.pdf
 35. Πίτσιος, Δ. (2018). Ένα διαδραστικό πρόγραμμα για το κοινωνικό άγχος . Μεταπτυχιακή εργασία. Ανάκτηση Ιούνιος από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/21928/4/PitsiosDimitriosMsc2018.pdf>
 36. Πλέσσα, Β. (2012). *Διερεύνηση της σχέσης ανθρώπου με τα κατοικίδια ζώα: μια συγκριτική προσέγγιση*. Πτυχιακή εργασία.
 37. Σκαλιώνη, Δ. (2005, 11). *Γιατί να επιλέξω ένα ζώο συντροφιάς;*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2021, από [ertnews.gr: https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/giati-na-epilexo-ena-zoo-syntrofias/](https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/giati-na-epilexo-ena-zoo-syntrofias/)
 38. Σκαφίδα, Ε. (2008). *Βιολογικοί και ψυχολογικοί παράμετροι του άγχους. Συσχέτιση παιδικού άγχους και άγχους μητέρας*. Πτυχιακή εργασία.
 39. Σταματίου, Α. (2019, 09). *«Η εφαρμογή των αρχών της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας*. Διπλώματική εργασία. Ανάκτηση από <https://apothesis.eap.gr/>

https://apothesis.eap.gr/bitstream/repo/43883/1/105170_%ce%a3%cf%84%ce%b1%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%af%ce%bf%cf%85%20%ce%91%ce%bd%cf%84%cf%8e%ce%bd%ce%b7%cf%82.pdf

40. Σωτηριάδης, Σ. (2017). *Θεραπευτικές και Εκπαιδευτικές Προσεγγίσεις στο φάσμα του αυτισμού*. Πτυχιακή Εργασία.
41. Σωτηρούδας, Β. (2011). Εγχειρίδιο Ερευνητικής Εργασίας : Δεοντολογία, εγκυρότητα και αξιοπιστία στην έρευνα. Δομή και Μεθοδολογία στην Έρευνα.
42. Ταμπάχ, Σ. (2017). *Η θετική επίδραση των κατοικιδίων στην ψυχική υγεία του ανθρώπου*. Ανάκτηση Σεπτέμβριος 2021, από diagnovet.gr:
<https://www.diagnovet.gr/index.php/zoa-syntrofias/katoikidia-zwa/item/2790-katoikidia-psyxiki-ygeia>
43. Τάντου, Μ. (2019). *Ντροπή κοινωνικό άγχος και κατάθλιψη στην παιδική ηλικία*. Διπλωματική εργασία.
44. Τζελέπη, Ε. (2019). *Η σχέση των παιδιών με τα ζώα*. Ανάκτηση Ιούνιος 2021, από psychologynet.gr: <http://psychologynet.gr/%CE%B7-%CF%83%CF%87%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CE%BD-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B1-%CE%B6%CF%89%CE%B1/>
45. Τσιούγκου, Α. (2003). *Πως εμφανίζεται η επιθετικότητα στα παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Πτυχιακή εργασία
46. Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. (2011). Ανάκτηση 2021, από <http://www.opengov.gr/yraat/?p=127&cpage=1>
47. Φραδέλος, Ε. (2014). *Η θεραπευτική επαφή με τα ζώα σε ασθενείς που αντιμετωπίζουν ψυχιατρικά προβλήματα: συστηματική ανασκόπηση*. Ανάκτηση 9 2021 από http://www.tzaneio.gr/wp-content/uploads/epistimonika_xronika/p14-2-5.pdf
48. Χαλκιά-Ντότσικα, Β. (2015, Νοέμβριος). *Η επιθετικότητα στην προσχολική ηλικία: Αίτια, μορφές, διαχείριση - Τι προμηνύει για την μελλοντική εξέλιξη του παιδιού*. Ανάκτηση Ιούνιος 2020, από <https://www.lamiareport.gr/index.php/ygeia/item/26775-i-epithetikotita-stin-prosxoliki-ilikia-aitia-morfes-diaxeirisi-ti-prominyei-gia-tin-mellontiki-ekseliksi-tou-paidiou>.
49. Χεσελμαρ, Μ. (2018, 12). *Κατοικίδια vs. Παιδικές αλλεργίες*. Ανάκτηση Ιούνιος από <https://ecozen.gr/2018/12/katikidia-vs-pedikes-allergies/>
50. Χολευα, Μ. (2021). *Η επίδραση των κατοικιδίων στη σωματική και ψυχική υγεία των παιδιών*. Ανάκτηση Σεπτέμβριο 2021 από *mother's*

bird<https://mothersbird.gr/i-epidrasi-ton-katoikidion-sti-somatiki-kai-psyhiki-ygeia-ton-paidion> .

51. Χρηστίδου και Ιωάννου και Λαμπροπούλου. (2009). *Σύνδρομο ΔΕΠ-Υ: Σχολική επίδοση και κοινωνικοσυναισθηματική*. Ιωάννινα. Ανάκτηση από https://apothetirio.lib.uoi.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/387/1gt_2009195.pdf?sequence=4
52. Ουζούνη Χ, Νακάκης Κ. (2011, 05). *Η Αξιοπιστία και η Εγκυρότητα των Εργαλείων Μέτρησης σε Ποσοτικές Μελέτες*. Ανάκτηση 09 2021, από [Validity-and-Reliability-of-Measurement-Instruments-in-Quantitative-Studies.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Konstantinos_Nakakis/publication/289292707_Validity_and_Reliability_of_Measurement_Instruments_in_Quantitative_Studies/links/5c871e7b92851c831973b3cf/Validity-and-Reliability-of-Measurement-Instruments-in-Quantitative-): https://www.researchgate.net/profile/Konstantinos_Nakakis/publication/289292707_Validity_and_Reliability_of_Measurement_Instruments_in_Quantitative_Studies/links/5c871e7b92851c831973b3cf/Validity-and-Reliability-of-Measurement-Instruments-in-Quantitative-
53. Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015)*Πώς γίνεται μία επιστημονική εργασία;*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

Παράρτημα

Η επίδραση των ζώων συντροφιάς στο άγχος και στην επιθετική συμπεριφορά των παιδιών

Η έρευνα αυτή πραγματοποιείται στα πλαίσια της πτυχιακής μου εργασίας στο Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία του Πανεπιστήμιου Δυτικής Αττικής. Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη για την επίδραση που έχουν τα ζώα συντροφιάς στη συμπεριφορά των παιδιών και συγκεκριμένα στο άγχος και την επιθετικότητα. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο, απευθύνεται σε παιδιά 2 έως 7 ετών και οι απαντήσεις θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τους σκοπούς της παρούσης έρευνας. Όσοι γονείς έχουν περισσότερα από ένα παιδί σε αυτές τις ηλικίες μπορούν να συμπληρώσουν περισσότερα ερωτηματολόγια (ένα για κάθε παιδί) αν το επιθυμούν.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Email επικοινωνίας: mariats1995@windowlive.com

* **Απαιτείται**

Συγκατάθεση συμμετοχής στην έρευνα. *

Οποιαδήποτε στιγμή μπορείτε να αποχωρίσετε κατά την διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου αν το επιθυμείτε.

- Αποδέχομαι να συμμετάσχω στην έρευνα ανώνυμα

Δημογραφικά στοιχεία

Τόπος κατοικίας *

.....

Φύλο παιδιού *

- Αγόρι Κορίτσι

Ηλικία παιδιού *

- 2-3 4-5 6-7

Πόσα παιδιά υπάρχουν στην οικογένεια; *

.....

Οικογενειακή κατάσταση *

- Άγαμος/η
 Έγγαμος/η
 Διαζευγμένος/η
 Χήρος/α

Μορφωτικό επίπεδο μητέρας

- Υποχρεωτική εκπαίδευση
 Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
 Τριτοβάθμια εκπαίδευση ΑΕΙ/ΤΕΙ
 Άλλο:.....

Μορφωτικό επίπεδο πατέρα

- Υποχρεωτική εκπαίδευση
 Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
 Τριτοβάθμια εκπαίδευση ΑΕΙ/ΤΕΙ
 Άλλο:.....

Έχετε στο σπίτι κάποιο ζώο συντροφιάς; *

- Ναι Όχι

Γενικές ερωτήσεις που αφορούν στα ζώα συντροφιάς

Απαντάνε μόνο όσοι έχουν απαντήσει θετικά στην προηγούμενη ερώτηση.

Τι είδος ζώου συντροφιάς έχετε;

.....

Πόσο καιρό το έχετε στην κατοχή σας;

.....

Υπήρχε ζώο συντροφιάς στο σπίτι και πριν την γέννηση του παιδιού;

- Ναι Όχι

Ασχολείται το παιδί με την φροντίδα του (τάισμα, βόλτα, καθαριότητα, κτλ.);

- Ναι Όχι

Αφιερώνει χρόνο το παιδί για παιχνίδι μαζί με το ζώο συντροφιάς;

ΝαιΌχι

Πόσο χρόνο αφιερώνει συνολικά (ημερησίως);

ΚαθόλουΛίγοΑρκετάΠολύ

Βλέπετε διαφορά στην συμπεριφορά του παιδιού σας όταν ασχολείται με το κατοικίδιο;

ΝαιΌχι

Αν ναι περιγράψτε.

.....

Ερωτήσεις για το άγχος και την επιθετικότητα.

Παρακάτω ακολουθούν κάποιες ερωτήσεις, οι οποίες περιγράφουν συμπεριφορές παιδιών. Για κάθε ερώτηση που περιγράφει το παιδί σας, παρακαλώ επιλέξτε μια απάντηση. Το 2, αν το στοιχείο συμπεριφοράς ταιριάζει στο παιδί πάρα πολύ ή συμβαίνει πολύ συχνά. Το 1, αν το στοιχείο ταιριάζει στο παιδί κάπως ή μερικές φορές. Αν το στοιχείο συμπεριφοράς δεν τους ταιριάζει καθόλου επιλέξτε το 0.

Παρακαλώ απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις όσο καλύτερα μπορείτε, ακόμη και αν κάποιες δεν φαίνεται ταιριάζουν απόλυτα στο παιδί.

0=Δεν ταιριάζει καθόλου, 1=Ταιριάζει κάπως ή μερικές φορές, 2=Ταιριάζει πάρα πολύ ή πολύ συχνά

Ερωτήσεις σχετικές με το άγχος.

Είναι προσκολλημένος/η στους ενήλικες ή υπερβολικά εξαρτημένος. *

012

Δεν θέλει να κοιμάται μόνος του/της. *

012

Δεν θέλει να βγαίνει έξω από το σπίτι. *

012

Φοβάται ορισμένα ζώα, καταστάσεις ή μέρη. *

012

Αν επιλέξατε 1 ή 2 στην προηγούμενη ερώτηση παρακαλώ περιγράψτε.

.....

Αναστατώνεται υπερβολικά όταν αποχωρίζεται τους γονείς του/της. *

012

Είναι νευρικός/η, ευέξαπτος/η ή σε υπερένταση. *

012

Έχει εφιάλτες. *

012

Πανικοβάλλεται χωρίς εμφανή λόγο. *

012

Φοβάται υπερβολικά ή είναι αγχώδης. *

012

Είναι ανήσυχος/η. *

012

Ερωτήσεις σχετικές με την επιθετική συμπεριφορά.

Δεν αντέχει να περιμένει. Τα θέλει όλα τώρα. *

012

Είναι προκλητικός/η. *

012

Οι απαιτήσεις του/της πρέπει να ικανοποιούνται αμέσως. *

012

Καταστρέφει αντικείμενα που ανήκουν στην οικογένειά του/της ή σε άλλα παιδιά. *

012

Είναι ανυπάκουος/η. *

012

Δεν φαίνεται να νιώθει ενοχές όταν έχει συμπεριφερθεί άσχημα. *

0 1 2

Απογοητεύεται εύκολα όταν δεν πραγματοποιούνται οι επιθυμίες του/της. *

012

Μπλέκει σε πολλούς καυγάδες. *

012

Χτυπάει τους άλλους. *

012

Πληγώνει ζώα ή ανθρώπους χωρίς να το θέλει. *

012

Έχει "άγριες" διαθέσεις. *

012

Επιτίθεται χτυπώντας τους ανθρώπους. *

0 12

Η τιμωρία δεν αλλάζει την συμπεριφορά του. *

012

Ξεφωνίζει πολύ, στριγκλίζει. *

012

Είναι εγωιστής/τρια, δεν θέλει να μοιράζεται. *

012

Είναι πεισματάρης/α, δύστροπός/η, ευερέθιστος/η *

012

Παθαίνει εκρήξεις οργής ή "ανάβει" εύκολα. *

01 2

Δεν είναι συνεργάσιμος/η. *

012

Επιζητά επίμονα την προσοχή. *

0 1 2

Τέλος ερωτηματολογίου
Ευχαριστώ πολύ για την συμμετοχή σας!
Τσιρώνη Μαρία